

Rechtskundig Weekblad

Vereniging zonder winstoogmerk

Verschijnt elke zondag

Abonnementsprijs : 1.000 fr. per jaar

Postrekening nr. 3185.22

Beheer en Redactie : Prof. Mr. Ridder René VICTOR, Britselei 40, 2000 Antwerpen

Vlaamse Juristenvereniging

XXVe Rechtskundig Congres te Brussel

DE ECHTSCHIEDINGSWETGEVING IN EVOLUTIE. RECHTSVERGELIJKENDE BESCHOUWINGEN. (deel I)

Preadvies van Mevr. M. A. PUELINCKX - COENE
Assistente K.U.L. - M.C.L. University of Chicago.

Sinds de Franse Revolutie werd het huwelijk gelatiseerd en wordt het door de civiele wetgevers niet langer aangezien als een tijdens het leven onontbindbare band tussen twee echtgenoten.

Nochtans betekent het aanvaarden van de echtscheiding niet meteen dat het huwelijk ophoudt een der peilers te zijn waarop onze maatschappij rust en waarvan de standvastigheid door de wetgever in principe wordt vooropgesteld en beschermd ⁽¹⁾. Echtscheiding zal dus slechts in bepaalde omstandigheden en onder bepaalde voorwaarden worden toegelaten.

En hier staan voor de wetgever een reeks van mogelijkheden open. Zelden zal hij aan de echtgenoten alleen, de beslissing laten. Bijna nooit kunnen zij de huwelijksband verbreken op dezelfde informele wijze waarop hij tot stand is gekomen ⁽²⁾, nl. door een eenvoudige verklaring voor een ambtenaar die deze noteert. Meestal zal hij aan de maatschappij een kontrolerecht verlenen door middel van een verplicht gestelde tussenkomst van de rechtbank. Hij zal tevens de gronden vooropstellen die volgens hem rechtvaardigen dat het huwelijk ontbonden wordt.

Wanneer in het huwelijk vooral een formeel maatschappelijk kontrakt wordt gezien, is ontbinding slechts mogelijk zo één echtgenoot grovelijk tekort kwam aan een van de verplichtingen die het huwelijk meebrengt. De echtscheiding is bedoeld als een straf voor een plichtvergeten echtgenoot (divorce-sanction, Verschuldensprincipe). Dit was de opvatting van vele wetgevingen daterend uit de

19de en het begin van de 20ste eeuw. Deze sanctie is slechts gerechtvaardigd zo de ten laste gelegde feiten een aantal kenmerken vertonen die herinneren aan de bestanddelen van een misdrijf ⁽³⁾.

Een materieel element is vereist : steeds een tekortkoming van een of andere huwelijksverplichting, limitatief opgesomd. In de eerste plaats overspel maar ook veroordeling tot een onterende of langdurige gevangenisstraf, kwaadwillige verlaten, tegennatuurlijke praktijken en meer algemeen zware aantasting van de lichamelijke of morele integriteit van de andere partner. Het moet daarbij gaan om een schuldige tekortkoming m.a.w. de echtgenoot moet toerekenbaar zijn, zijn wil moet vrij zijn geweest. Een krankzinnige partner kan niet schuldig tekortkomen aan zijn huwelijksverplichtingen.

Ook qua procedure is de gelijkenis met een strafproces treffend. De verweerder is een werkelijke beschuldigde aan wie laakbare feiten ten laste worden gelegd die onder een welbepaalde juridische kwalificatie worden naar voor gebracht en die dienen bewezen te worden. Gezien deze feiten dikwijls naast een grond tot echtscheiding een gekwalificeerd wanbedrijf uitmaken, zal de schuldige echtgenoot niet alleen burgerlijk maar ook strafrechtelijk worden vervolgd. Het door het openbaar ministerie vergaarde bewijsmateriaal en het veroordelende vonnis zal door de eiser in de burgerlijke procedure kunnen worden ingeroepen.

De onschuldige echtgenoot beslist over het al dan niet

toepassen van de « sanctie », hij kan de fouten vergeven en dan is er geen straf meer mogelijk. Neemt hij geen initiatief of weigert hij een procedure in te spannen dan blijft de huwelijksband in rechte gehandhaafd.

En zo inderdaad de echtscheiding als een straf zou worden aangevoeld zou dit een goede regeling zijn en misschien was dit ook het geval in de sociale optiek van de 19de eeuw. Heden ten dage wordt de echtscheiding voor de schuldige echtgenoot dikwijls als een bevrijding aangezien. De rechtbanken gaan door een ruime interpretatie — vooral van de algemene gronden — gemakkelijker echtscheiding toestaan zo dit een redelijke oplossing lijkt.

De idee van sanctie komt nu vooral tot uiting in de andere burgerlijke straffen die de schuldige echtgenoot kunnen treffen bij de regeling van de gevolgen van de echtscheiding :

— Verlies van een recht op levensonderhoud of verplichting een onderhoudsgeld te betalen, betalen van een morele schadevergoeding, verlies van het genotsrecht op de goederen van de minderjarige kinderen die aan de onschuldige partner worden toevertrouwd, verbod of verplichte wachttermijn voor een huwelijk met de medeplichtige aan overspel, verbod nog verder de naam van de man te dragen, verlies van de echtelijke woning, verlies van de huwelijksvoordelen en schenkingen.

De wetgever kan in het huwelijk een verbond zien, een partnership en zodoende tot de overtuiging komen dat het geen zin heeft een huwelijk in rechte in stand te houden, zo het in feite dood is. Dit betekent daarom niet dat hij het principe prijsgeeft dat het huwelijk essentieel op levensduur is afgestemd. Meer nog, hij kan de mening zijn toegedaan dat het ter vrijwaring van het ware beeld van het huwelijk, noodzakelijk is dat werkelijk ontworpen huwelijken worden ontbonden ⁽⁴⁾.

De echtscheiding wordt een oplossing voor een zinloze situatie (divorce-remède, Zerrüttungsprinzip). In principe dient niet gezocht naar een oorzaak voor de mislukking. Alleen het objectieve feit dat het huwelijk dood is dient bewezen. Men gaat uit van de idee dat de echte schuld zo moeilijk te vatten is in de soms lange en complexe geschiedenis die het echtpaar heeft gekend. Het is mogelijk dat geen van beide partners een fout — in de zin van de gronden van de divorce-sanction — is te verwijten. En zelfs als die er is, dan is dit nog niet noodzakelijk het bewijs dat het huwelijk onherstelbaar is ontworpen. De regeling gebaseerd op de schuld is tegelijkertijd te ruim en te eng.

Het wezen van het huwelijk bestaat in een daadwerkelijke levensgemeenschap. Dit impliceert iets meer dan samenwonen onder één dak, ook geestelijk contact en werkelijke samenhang horen daarbij. Deze levensgemeenschap kan onherstelbaar zijn aangetast door een lange onwrijwillige afwezigheid van één der partners (krijgsgevangenschap) of door de geestesziekte van één van hen. Het zoeken naar de schuld wordt daarbij als overbodig en schadelijk voor de echtgenoten afgewezen. Wederzijdse beschuldigingen kunnen alleen, het reeds gespannen klimaat tussen de echtgenoten vergiftigen, en elke mogelijke kans op verzoening verhinderen, de serene sfeer kan alleen de kinderen baten en het geestelijk evenwicht van de echtgenoten bevorderen.

Bij de regeling van de gevolgen speelt een veelheid van factoren zoals economisch zwakke situatie van één der partners, levensstandaard tijdens het huwelijk, belang van de kinderen en ook het gedrag der partijen. Bij de konkrete uitwerking rijzen nochtans een aantal problemen. Een schuldige tekortkoming is gemakkelijk te bewijzen, maar wanneer is het huwelijk onherstelbaar ontworpen? Reeds zo het voor één van beide partners

alle betekenis heeft verloren? Kan echtscheiding worden toegestaan tegen de wil in van één der partners, die ondanks alles aan zijn echtgenoot gehecht blijft, of die zwaarder zal getroffen worden dan de andere: de vrouw op leeftijd, de moeder met kinderlast, de bedrogen man? En hoe stelt de rechtbank de ontwrichting vast? Moeten andere personen, specialisten in andere disciplines, bij de beoordeling betrokken worden? In hoever is het wenselijk of nodig dat diep wordt ingedrongen in de intieme en complexe geschiedenis van het echtpaar, of kunnen de echtgenoten geloofd worden op hun woord, of kan uit het bewijs van bepaalde feiten een vermoeden van de definitieve breuk worden afgeleid?

In vele wetgevingen waar van het Zerrüttungsprinzip wordt uitgegaan, duikt de idee schuld opnieuw op als een mogelijk verweermiddel tegen de echtscheidings eis of bij de regeling van de gevolgen.

Het is wellicht interessant de meest recente onder hen verder te bestuderen. Niet alleen omdat zij tot stand kwamen in ons omringende landen, wier opvattingen gegroeid zijn in een verwante cultuur, maar ook omwille van de diepgaande voorafgaandelijke studies waaruit zij zijn gegroeid ⁽⁵⁾.

De Divorce Reform Act 1969 en de Matrimonial Proceedings and Property Act 1970.

Echtscheiding wordt in Engeland sinds de Matrimonial Causes Act van 1857 bij wet geregeld. De wetgeving bleef er door verschillende wijzigingen heen geïnspireerd door het straf-schuldprincipe en stond echtscheiding slechts toe in geval van « matrimonial offence » (overspel, kwaadwillige verlating, wreedheid naast verkrachting en tegennatuurlijke praktijken van de man) ⁽⁶⁾.

Sinds 1937 vormt krankzinnigheid hierop de enige uitzondering. Echtscheidingen met onderlinge toestemming waren in Engeland uit den boze. Zo gauw de rechtbank de indruk kreeg dat de echtgenoten enige afspraak hadden gemaakt omtrent de procedure, werd de echtscheiding afgewezen op grond van collusie. Zo ontstond de praktijk van de « undefended cases » ⁽⁷⁾. Sedert 1937 was een evolutie merkbaar in de rechtspraak. De onherstelbare mislukking van het huwelijk ging bij de beoordeling van de echtscheidingsprocedures een steeds belangrijker rol spelen. Met Williams v. Williams ⁽⁸⁾, uitspraak van het House of Lords in 1963, was de opvatting verlaten dat echtscheiding verkregen wordt tegen een schuldige echtgenoot door een onschuldige echtgenoot ⁽⁹⁾.

De praktijk was weggegroeid van de wet. Men kon moeilijk zeggen dat de echtscheidingswetgeving werkelijk nog de echtscheidingen regelde. De idee de onherstelbare breuk als enige grond tot echtscheiding voorop te stellen kwam van de Anglikaanse kerk en werd in 1966 neergeschreven in « Putting Asunder », rapport van een werkgroep, samengeroepen door de aartsbisschop van Canterbury.

Hierop kwam een antwoord van de Law Commission, die een project had opgevat van hervorming en eventuele codificatie van het familierecht in zijn geheel. Het werd gepubliceerd onder de titel « Reform of the Grounds of Divorce. The field of Choice » ⁽¹⁰⁾.

De commissie stelde voorop dat een echtscheidingswetgeving een dubbel doel moet nastreven :

1) Zij dient de hechtheid van het huwelijk te bevestigen, niet te ondermijnen. Daarom mag echtscheiding niet te gemakkelijk verkregen worden. Aan de echtgenoten moet de gelegenheid gelaten worden hun huwelijk tot een succes te maken en hun tijdelijke moeilijkheden te overwinnen. Verzoening dient daarbij zoveel mogelijk in de hand gewerkt.

2) Eens de definitieve breuk vaststaat moet het dode huwelijk met een minimum aan bitterheid en vernedering begraven worden om de verhouding tussen de partijen vooral in het belang van de kinderen zo sereen mogelijk te houden.

Gezien de gewijzigde conceptie over de echtscheidingsgronden dienden vóór zijn inwerkingtreding procedure en patrimoniale gevolgen aangepast. Dit gebeurde in de Matrimonial Proceedings and Property Act van 1970, die meteen een rationalisering bracht in de tamelijk verwarde wetgeving ⁽¹¹⁾.

Beide wetten werden van kracht op 1 januari 1971 maar gelden niet in Schotland en Ierland.

1. Gronden.

Enige grond tot echtscheiding wordt de onherstelbare breuk tussen echtgenoten (irretrievable breakdown). De formele band tussen twee van elkaar vervreemde echtgenoten kan niet meer de sociale rol vervullen van een stevig en gezond huwelijk ⁽¹²⁾. Hoe dient deze breuk vastgesteld?

Putting Asunder verleende aan de rechtbank de meest uitgebreide bevoegdheid om zelf na te gaan, ook in een procedure bij verstek, of het huwelijk werkelijk was ontworst. De Law Commission verzette zich tegen een gedetailleerd uitpluizen van het wel en wee van het echtpaar. En ook bij de besprekingen in het parlement vreesde men dat een te grote en te vage opdracht van de rechtbank zou leiden tot te lange procedures en dus tot overbelasting ⁽¹³⁾.

Uiteindelijk werd het een enigszins gewrongen compromis. Aan de rechter werden richtlijnen gegeven. Eén of meer van vijf in sectie 2 opgesomde specifieke feiten moeten door de eiser bewezen worden. Drie van deze specifieke feiten herinneren aan de vroegere schuldgronden, die erin opgeslorpt worden. Zij worden echter niet meer als oorzaak, wel als symptomen van de breuk aangegeven. Het zijn:

1) Het feit dat een partner overspel pleegde sinds het huwelijk en de andere echtgenoot verder samenwonen ondraaglijk vindt (sect. 2 (1) a).

Er wordt dus een bijkomende vereiste gesteld, immers meer dan één huwelijk heeft een slippertje overleefd. De standaard is hier objectief. De wet spreekt van samenwonen ondraaglijk te vinden ⁽¹⁴⁾.

2) Zulkdanige gedraging van de verweerder dat men redelijkerwijze van de eiser niet kan verwachten dat hij met hem nog verder zou samenwonen (sect. 2 (1) b). De standaard is hier objectief. De wet spreekt van «redelijkerwijze».

Deze richtlijn omvat de meeste vroegere schuldgronden maar blijft er niet toe beperkt, deze oude gronden verliezen daarbij — in tegenstelling tot de eerste richtlijn — sommige van hun bijkomende vereisten ⁽¹⁵⁾.

Maar een aantal regels, vastgelegd in de vroeger toepasselijke cases, blijven gelden. De feiten moeten voldoende erg zijn en niet behoren tot de «wear and tear of married life» ⁽¹⁶⁾.

Ze worden beoordeeld op de achtergrond van de ganse geschiedenis van het huwelijk. De rechtbank moet nagaan of van dié echtgenoot redelijkerwijze kan verwacht worden dat hij met die partner verder leeft ⁽¹⁷⁾.

Krankzinnigheid en ziekte kunnen niet gekwalificeerd worden als «gedraging» en vallen dus op zichzelf niet onder de richtlijn, wel de gedragingen die het gevolg zijn van die toestand ⁽¹⁸⁾.

3) Kwaadwillige verlaten ⁽¹⁹⁾ van de eiser door de verweerder gedurende de twee jaren die de procedure onmiddellijk voorafgaan (sect. 2 (1) c).

Verlaten impliceert een fysieke scheiding, intentioneel

veroorzaakt door de verweerder (animus deserendi) ⁽²⁰⁾.

De eiser mag daarbij niet in de verlaten hebben toegestemd of ze door zijn gedrag veroorzaakt hebben ⁽²¹⁾.

4) Richtlijnen 4 en 5 brengen pas een werkelijk nieuw geluid: feitelijke scheiding (living apart) kan leiden tot echtscheiding. De wet preciseert: echtgenoten leven feitelijk gescheiden zo zij niet samen in hetzelfde huishouden leven (living with each other in the same household).

Zo de verweerder in de procedure toestemt volstaat een periode van twee jaar, voorafgaandelijk aan de procedure (sect. 2 (1) d).

Dit betekent een totale breuk met de vroegere Engelse traditie. Collusie ⁽²²⁾, dé exceptie waarop veel procedures strandden, werd door de Divorce Reform Act opgeheven, echtgenoten kunnen nu akkoord gaan omtrent hun echtscheidingsprocedure. De vraag naar de schuld voor de feitelijke scheiding wordt niet gesteld. De definitieve breuk wordt vermoed gezien de duur van de scheiding en de toestemming van de echtgenoten. Deze richtlijn concretiseert het best de door de Law Commission naar voor gebrachte verzuchting om, eens de definitieve breuk vaststaat, elke bitterheid en agressiviteit uit de procedure te weren.

Verweerder moet uitdrukkelijk zijn toestemming geven, een louter gedogen volstaat niet. Maatregelen dienen getroffen te worden zodat de rechtbank er zich van kan vergewissen of de verweerder wel degelijk door de eiser werd ingelicht over de werkelijke draagwijdte van zijn toestemming (sect. 2 (6)). Men denke aan de financiële gevolgen en de hoede der kinderen. De verweerder moet daarbij in zijn toestemming volharden. Bezint hij zich dan stopt hij meteen de procedure en dit kan in elke stand van het geding ⁽²³⁾: onvermijdelijke en noodzakelijke regel in elke echtscheiding met onderlinge toestemming waarbij het gevaar voor misbruik en chantage vanwege de verweerder niet denkbeeldig is.

5) Zo de verweerder niet toestemt in de procedure wordt feitelijke scheiding vereist gedurende een onafgebroken periode van vijf jaar, die de procedure onmiddellijk voorafgaat (sect. 2 (1) e).

In de lange duur van de feitelijke scheiding wordt op zichzelf reeds een aanduiding gezien van de onherstelbare breuk. De vraag naar de oorzaak of de schuld dient in principe niet gesteld. De feitelijke scheiding mag veroorzaakt zijn door krankzinnigheid ⁽²⁴⁾.

Deze vijfde richtlijn bezorgde de wet de bijnaam van Casanova's Charter ⁽²⁵⁾. Onschuldige echtgenoten op jaren zouden moeten gedogen dat hun plichtvergeten echtgenoot in zijn tweede lente echtscheiding zou bekomen tegen hun wil in. Of deze kritiek gewettigd is zal de praktijk moeten uitwijzen. De wet voorziet immers een reeks correcties, waarover later.

Het bewijs van één of meer van deze vijf welbepaalde feiten schept slechts een vermoeden van definitieve breuk. De rechtbank moet zelf, voor zover dit redelijkerwijze mogelijk is, de door partijen naar voor gebrachte feiten onderzoeken (sect. 2 (3)). Tenware zij door het geheel van de naar voor gebrachte bewijsmiddelen nog niet overtuigd werd van het definitief karakter van de breuk.

Of de aldus uitgedokterde regeling de ideale is om diepgaande onderzoeken en lange procedures te vermijden is niet zo direkt evident ⁽²⁶⁾. Even kwestieus is of zij de sereniteit van de debatten zal bevorderen. Niet alleen zal in vele gevallen een schuldige gedraging bewezen worden — zij het dan als symptoom van de breuk (het onderscheid wordt door de verweerder niet

zo direct aangevoeld) — maar zelfs ingeval van onderlinge toestemming dient de rechtbank ervan overtuigd te worden dat de breuk tussen de echtgenoten definitief is. Er wordt dan ook gevreesd dat echtparen zich gewild agressief zullen aanstellen uit vrees de rechtbank anders niet te overtuigen van het onherstelbare van de ontwijking (27).

*Verweermiddelen en excepties
en bijkomende voorwaarden.*

Echtgenoten kunnen slechts een geding tot echtscheiding inspannen na drie jaar huwelijk (28). Deze regeling kadert trouwens geheel in de visie van de Law Commission: de echtgenoten moeten de gelegenheid krijgen hun tijdelijke moeilijkheden te overwinnen. In uitzonderlijke gevallen kan de rechter toelating geven om van deze regel af te wijken bv. zo een uitstel de eiser bijzonder hard zou treffen of bij uitzonderlijke perversiteit van de verweerder. De rechter moet daarbij rekening houden met het belang van de kinderen en nagaan of verzoening binnen deze periode kan verwacht worden (29).

De vroegere verweermiddelen die spraken in termen van schuld, vergiffenis en veinzing kaderen niet meer in de optiek van de nieuwe wet.

De wet voorziet nieuwe verweermiddelen. De rechtbank kan slechts tot de ontwijking besluiten nadat de eiser een of meer van de vijf welomschreven feiten van sect 2 (1) bewezen heeft. Aan de echtgenoot, die zijn eis steunt op overspel en verder samenleven ondraaglijk vindt, kan worden opgeworpen dat hij ondanks kennis van de misstap nog langer dan zes maanden met zijn partner samenwoonde. De wet stelt hier een soort vermoeden juris et de jure van vergiffenis, alhoewel dit nergens zo genoemd wordt. De exceptie is absoluut (30). Dat is ze niet, zo de echtgenoten samenwoonden gedurende één of meerdere periodes (samen meer dan zes maanden) na de laatste onredelijke gedraging of tussen de kwaadwillige verlaten in (31).

Slaagt de eiser erin te bewijzen dat één of meerdere symptomen van een breuk aanwezig zijn dan nog kan de verweerder opwerpen dat de breuk niet definitief is want dit blijft de werkelijke en enige grond tot echtscheiding.

Kenmerkend voor systemen waar echtscheiding gezien wordt als een oplossing voor een zinloze situatie is het invoegen van een billijkheidsverweer zoals voorzien in sect. 4 van de Divorce Reform Act (32). Vooraleer het toepasselijk is worden een reeks voorwaarden gesteld:

— de eis mag *slechts* gesteund zijn op het bewijs van een vijf jaar lange feitelijke scheiding — wat meteen laat vermoeden dat de verweerder geen schuldige gedraging kan verweten worden;

— de rechtbank moet tot de overtuiging komen dat, ondanks het feit dat de breuk definitief is, maar rekening houdend met alle omstandigheden, waaronder het gedrag van de echtgenoten, hun respectievelijke belangen en die van de kinderen of van andere betrokken personen, de ontbinding van het huwelijk voor de verweerder zware nadelige gevolgen (financiële en andere) zou teweegbrengen en dat het in elk geval verkeerd zou zijn het huwelijk te ontbinden.

De rechtbank is *verplicht* de echtscheiding te weigeren zo aan al die voorwaarden is voldaan. Toch blijft haar een grote vrijheid bij de beoordeling hiervan. De termen van de wet zijn eerder vaag. Wel omschrijft zij als « nadelen » het verlies van alle mogelijke voordelen die aan de echtgenoot hadden kunnen te beurt vallen, indien het huwelijk in stand was gebleven (sect. 4 (3)). Het zal dus niet moeilijk zijn financiële nadelen te bepalen, pensioenen en uitkeringen van verzekeringen vallen hier

bijvoorbeeld onder (33). Maar wat betekent « other grave hardship », het grote leed is meestal reeds berokkend door de feitelijke scheiding en het failliet van het huwelijk. De rechter zal zeker geen rekening houden met rancune-gevoelens of gekrenkte trots, maar wat met het gevaar voor sociale afkeuring door een gesloten milieu, of wat met de religieuze bezwaren? Wellicht wegen deze niet op tegen de mogelijkheid die een echtscheiding en een daaropvolgend huwelijk bieden om de toestand te legaliseren van kinderen die de andere echtgenoot heeft in een nieuw gezin (sect. 4 vermeldt immers andere betrokken personen in elk geval).

De rechtbank dient o.a. het gedrag van de echtgenoten in aanmerking te nemen. Betekent dit dat echtscheiding zal geweigerd worden zo de eiser overwegend of bijna uitsluitend de breuk heeft veroorzaakt? Serene debatten zullen ook hier uiterst zeldzaam zijn maar dit is wellicht de tol die men moet betalen om Casanova's aan banden te leggen.

Wanneer de rechtbank ervan overtuigd is dat de breuk definitief is, staat zij de echtscheiding voorwaardelijk toe, t.t.z. bij « decree nisi ». Dit wordt dan door de rechtbank definitief gemaakt (made absolute) na verloop van een zekere tijd (minimum drie maanden) en zo aan bepaalde voorwaarden is voldaan (34).

— Er moet bv. een regeling getroffen zijn wat de kinderen van het gezin betreft, die minder dan 16 jaar oud zijn of nog onderwijs genieten (35). De regeling moet naar de overtuiging van de rechtbank, behoorlijk zijn of tenminste zo goed als de omstandigheden toelaten of er moet blijken dat elke regeling onmogelijk is. De rechtbank is steeds verplicht hierover een onderzoek in te stellen.

— Zo de echtscheiding bekomen werd na bewijs van een twee- of vijfjarige scheiding kan de rechtbank weigeren het « decree nisi » definitief te maken zo de financiële situatie van de verweerder onbevredigend geregeld is (36). Zij kan dit slechts nagaan op verzoek van de verweerder. De financiële regeling moet redelijk en billijk zijn en zo goed als de omstandigheden toelaten. De rechtbank dient in haar beoordeling rekening te houden met alle omstandigheden. De wet preciseert dat hierin begrepen zijn: leeftijd, gezondheid, gedrag, geschiktheid zelf inkomsten te verwerven, eigen financiële middelen en verplichtingen van beide echtgenoten, maar ook wat de financiële positie van de verweerder zal zijn, na echtscheiding in geval van vooroverlijden van de eiser.

De rechtbank kan van oordeel zijn dat geen financiële voorzieningen nodig zijn.

Zo dringender belangen dan de vrijwaring van de onschuldige echtgenoot tegen financieel en ander nadeel, de ontbinding van het huwelijk rechtvaardigen, zal sect. 6 aan deze onschuldige echtgenoot een drastisch middel bieden om de best mogelijke financiële voorwaarden te krijgen. Casanova zou zijn vrijheid wel eens duur kunnen betalen.

Toch wordt de efficiëntie van beide maatregelen fel afgezwakt. De rechtbank kan eraan voorbijgaan zo uit de omstandigheden blijkt dat het « decree nisi » zonder verwijl dient definitief te worden (37) bv. ingeval van nakende geboorte van een kind in het nieuwe gezin van de eiser.

— Zo de echtscheiding verkregen werd na twee jaar feitelijke scheiding kan de rechtbank weigeren het decree nisi absoluut te maken of het zelfs vernietigen zo zij tot de overtuiging komt dat de eiser zich niet terdege rekenschap gaf van de draagwijdte van zijn toestemming

daar de verweerder hem op een of andere wijze misleidde ⁽³⁸⁾.

Scheiding van tafel en bed (Judicial Separation)

Echtparen die om religieuze of andere redenen niet wensen te scheiden kunnen scheiding van tafel en bed vragen. Ook hier werden door de Divorce Reform Act drastische wijzigingen aangebracht (sect. 8). De nieuwe regeling lijkt fel op die van de echtscheiding maar is eenvoudiger. Volgende verschilpunten vallen te noteren: de vijf richtlijnen van sect. 2 (1) (aanduiding van een definitieve breuk) vormen hier de-enige-gronden tot scheiding van tafel en bed zonder dat de definitieve breuk dient vastgesteld. Scheiding van tafel en bed wordt verkregen bij een enig en definitief vonnis dat niet uitgesproken worden zolang de rechtbank geen voldoening neemt met de regeling die getroffen werd voor de kinderen. De billijkheidsexceptie van sect. 4 geldt niet, de huwelijksband wordt immers niet verbroken door een scheiding van tafel en bed ⁽³⁹⁾.

Daarnaast wordt in Engeland ruime aandacht besteed aan de nietigverklaring van het huwelijk. De toepasselijke wetgeving werd onlangs gewijzigd door de Nullity of Marriage Act 1971, sinds 1 augustus van kracht ⁽⁴⁰⁾.

III. Maatregelen ter bevordering van de verzoening.

De bezorgdheid om door de echtscheidingswetgeving de waarde van het huwelijk te beklemtonen uit zich in de maatregelen die getrotten werden om de verzoening te bewerkstelligen en dus de definitieve breuk te vermijden.

Zoals vroeger — toen enige maatregel in die zin — wordt een pogingg edaan om echtparen te verzoenen, die reeds tijdens de eerste drie jaar van het huwelijk willen scheiden ⁽⁴¹⁾ en dus toelating moeten vragen aan de rechter.

In Groot-Londen geldt daarbij sinds 1967 de volgende experimentele regeling ⁽⁴²⁾. De rechtbank kan de zaak verwijzen naar de senior Court Welfare Officer. Zo deze na discussie met het echtpaar tot de overtuiging komt dat er een redelijke kans op verzoening bestaat, kan hij ofwel zelf trachten tussen te komen ofwel de echtgenoten verwijzen naar gespecialiseerde personen bv. huwelijksconsulenten, uitgekozen door de National Marriage Guidance Council. Katholieke echtparen kunnen terecht bij de Catholic Marriage Advisory Council. De verzoening wordt geenszins opgedrongen, de echtgenoten besluiten zelf of en hoe dikwijls zij de consulent willen terugzien. De gesprekken blijven confidentieel en worden zeker niet aan de rechtbank doorspeeld. Bij het einde brengt de consulent verslag uit aan de Welfare Officer die de rechtbank slechts meedeelt of verzoening al dan niet is ingetreden. De hoofdbedoeling is het echtpaar in deze krisistoestand te helpen. Verzoening kan een middel zijn maar zo deze niet mogelijk is, of zelfs niet gewenst voorkomt, kan de consulent het echtpaar helpen om te scheiden met een minimum aan bitterheid en vernedering.

De Divorce Reform Act 1969 biedt in sect. 3 enkele nieuwe voorzieningen ter bevordering van de verzoening:

— De advocaat van de eiser moet schriftelijk en bij de inleiding van de eis ⁽⁴³⁾ bevestigen of hij al dan niet met zijn cliënt over verzoening heeft gesproken en hem naam en adres heeft gegeven van gespecialiseerde personen die de echtgenoten kunnen helpen bij een verzoening (sect. 3 (1)).

— De rechtbank kan de procedure verdagen in elke stand van het geding wanneer er een kans op verzoening mogelijk blijkt (sect. 3 (2)).

— Het feit dat de eiser samenwoonde met de verweerder ondanks het feit dat hij op de hoogte was van diens overspel, of ondanks diens onredelijke gedragingen of diens kwaadwillige verlaten kan niet tegen die eiser worden ingeroepen zo de periode (of periodes) van samenleven hoogstens (samen) zes maanden bedroeg(en) (sect. 3 (3-4-5)).

Men heeft zich o.m. tijdens de parlementaire besprekingen ⁽⁴⁴⁾ afgevraagd of het wel geschikt was aan de advocaten de zorg over te laten, de echtgenoten naar een consultatiebureau te verwijzen. Zou deze verplichting niet vlug ontaarden in een loutere formaliteit? Er bestaat geen sanktie zo de advocaat dit niet deed. Toch zullen dank zij die verplichting alle advocaten een lijst van consultatiebureaus hebben die zij dan ook kunnen doorgeven aan cliënten met huwelijksmoeilijkheden.

Sect. 3 (3-4-5) is misschien efficiënter. Zij biedt de echtgenoten de gelegenheid het samen nog eens te proberen zonder daarom meteen een voordelige positie bij een latere echtscheidingsprocedure te verliezen.

IV. Overeenkomsten tussen echtgenoten.

Sinds de Divorce Reform Act wordt aan de echtgenoten een ruime mogelijkheid gelaten overeenkomsten te sluiten of zelfs een vergelijk te treffen in verband met hun echtscheiding. Zij kunnen bij overeenkomst — en dit reeds sinds de M.C.A. 1963 — het lot regelen van de kinderen, van hun goederen, zij kunnen in gemeenschappelijk overleg het onderhoudsgeld bepalen en andere financiële voorzieningen treffen, wat een vlot en sereen verloop van de procedure ten eerste bevordert. Zij kunnen hierin verder gaan dan de ruime voorzieningen van sect. 2, 3 en 4 M.P.P.A. ⁽⁴⁵⁾. Onder de nieuwe wet kunnen zij tevens bepaalde afspraken maken wat de procedure betreft. Collusie is niet langer een exceptie tegen echtscheiding. Niet dat zij mogen overeenkomen valse bewijzen naar voor te brengen, maar ze kunnen er zich toe verbinden bepaalde verweermiddelen niet naar voor te brengen ⁽⁴⁶⁾. Daar de definitieve breuk en niet langer een schuldige gedraging de grond tot echtscheiding vormt is het ook niet meer zo belangrijk wie de echtscheiding verkrijgt. De rechtbank oordeelt wel over de redelijkheid van al deze overeenkomsten en geeft zo nodig instructies. Partijen dienen daarbij met « grote openhartigheid » omstandige inlichtingen te verstrekken o.m. over de financiële situatie van beide echtgenoten om de rechtbank toe te laten een juist oordeel te vellen over de redelijkheid van de overeenkomst. Sect. 7 van de Divorce Reform Act biedt de echtgenoten de mogelijkheid deze overeenkomsten aan de rechtbank voor te leggen reeds vóór de aanvang of tijdens de procedure. Dit kan verrassingen achteraf voorkomen (bv. weigering het decreet nisi definitief te maken). Het komt wenselijk voor dat de rechter die zijn fiat gaf in twijfelachtige gevallen ook de zaak ten gronde zal behandelen ⁽⁴⁷⁾.

Deze verruimde mogelijkheid tot overeenkomen ⁽⁴⁸⁾ vormt een tweede schakel — naast het aanvaarden van de tweejarige feitelijke scheiding als aanduiding van de definitieve breuk (sect. 2 (1) (d)) — naar een werkelijke echtscheiding met onderlinge toestemming onder toezicht van de rechtbank. In vele gevallen zal een gunstig voorafgaand akkoord de voorwaarde zijn waaronder de toestemming van de verweerder verkregen wordt. In feite zal alleen door die combinatie de anders onvermijdelijke agressiviteit uit de echtscheiding kunnen worden geweerd. Er wordt dan ook gehoopt dat de advocaten, als vaststaat dat verzoening onmogelijk is, mede in het belang van de kinderen, deze vorm van procedure zouden aanbevelen ⁽⁴⁹⁾.

IV. Gevolgen.

1. Financiële maatregelen.

Hieronder vallen, naast een reeks financiële voorzieningen, die ertoe strekken een echtgenoot en de kinderen een inkomen te bezorgen, ook een aantal vermogensrechtelijke aanpassingen. In Engeland oefent het huwelijk in principe geen invloed uit op het patrimonium van de echtgenoten (er moet dus ook geen «gemeenschap» verdeeld worden). Tijdens het huwelijk kunnen talrijke vormen van medeïgendom ontstaan en het is gebruikelijk dat de echtgenoten vóór of na het huwelijk een aantal vermogensrechtelijke schikkingen treffen ten voordele van de andere echtgenoot en de kinderen.

Deze definitieve financiële maatregelen kunnen zowel door de man als door de vrouw, door de eiser als door de verweerder worden aangevraagd en hun worden toegekend of ten laste gelegd⁽⁵⁰⁾. De wet wordt gekenmerkt door de ruime bevoegdheden waarover de rechtbanken beschikken.

a) Financiële schikkingen.

Er zijn financiële schikkingen (sect. 2 M.P.P.A.) t.o.v. een echtgenoot: periodische uitkeringen kunnen worden toegekend voor een al dan niet gespecificeerde termijn (maar die vervallen bij opvolgend huwelijk) waarvoor al dan niet zekerheid dient gesteld.

Daarnaast kan de rechtbank betaling van een bepaalde som opleggen, eventueel in afbetalingen, waarvoor de rechtbank de nodige waarborgen kan eisen.

Definitieve financiële maatregelen kunnen worden aangevraagd onmiddellijk na het neerleggen van het verzoekschrift maar worden slechts toegekend bij het definitieve vonnis of daarna (sect. 4 (1) M.P.P.A.) met de mogelijkheid ze terugwerkende kracht te verlenen tot op de dag van de aanvraag, bv. wanneer rekening houdend met alle elementen, de rechtbank tot de overtuiging kwam dat de voorlopige maatregelen onvoldoende waren.

Gelijkaardige maatregelen kunnen worden voorzien t.o.v. de kinderen — beneden de 18 jaar⁽⁵¹⁾ — en uit te betalen aan een door de rechtbank aangeduide persoon (sect. 3 M.P.P.A.). «Kinderen van het gezin» zijn alle kinderen die door de echtgenoten als dusdanig worden behandeld (sect. 27 M.P.P.A.) en niet door de lokale overheid in de familie werden geplaatst. Deze maatregelen kunnen onmiddellijk na het neerleggen van het verzoekschrift worden gevraagd en toegekend.

b) De vermogensrechtelijke aanpassingen (sect. 4 M.P.P.A.)

Uitgebreide bevoegdheden werden aan de rechtbank geboden om onrechtvaardigheid te voorkomen. Zo kan de rechtbank bevelen — en dat is volslagen nieuw⁽⁵²⁾ — dat de eigendom van een goed dat onbetwist toebehoort aan één der echtgenoten zal overgaan op de andere echtgenoot of op één of alle kinderen van het gezin. Deze — in onze ogen — bijzonder drastische maatregel zou volgens de Law Commission⁽⁵³⁾ enkel worden genomen ter vervanging van de toekenning van een bepaalde som (opdat het goed niet overhaast zou moeten verkocht worden) of bij de toewijzing van de gemeenschappelijke woning of om een eind te stellen aan elke vorm van medeïgendom. De rechtbank kan daarbij — en sinds de nieuwe wet in veel ruimere mate — ingrijpen in de vermogensrechtelijke schikkingen (settlements) die door de echtgenoten werden getroffen. Aan een echtgenoot kan worden opgelegd zo'n settlement te maken betreffende een eigen goed⁽⁵⁴⁾ ten voordele van de andere echtgenoot of de kinderen. Be-

staande settlements kunnen worden gewijzigd en de voordelen die de echtgenoten eruit halen, afgeschaft of verminderd⁽⁵⁵⁾. Aan een echtgenoot kunnen één of verschillende van deze maatregelen worden opgelegd en de rechtbank is niet gebonden door bepaalde maximumpercentages van het inkomen of van het bezit⁽⁵⁶⁾.

Relevante elementen bij de beoordeling (Sect. 5 M.P.P.A.)

In een systeem waar echtscheiding volgt uit de definitieve breuk is het de bedoeling de vermogensrechtelijke verhoudingen tussen echtgenoten aan te passen aan de nieuwe situatie. De regeling is gericht op de toekomst, niet bedoeld als afrekening voor het verleden⁽⁵⁷⁾. Vroeger stonden schuld en onschuld centraal. Nu wordt de rechtbank de verplichting opgelegd rekening te houden met een reeks omstandigheden. Voor de financiële regelingen tussen echtgenoten dient rekening gehouden met: huidige en toekomstige financiële middelen, inkomsten, behoeften en verplichtingen van beide partners, vroegere levensstandaard, ouderdom, duur van het huwelijk, fysieke of mentale handicap, bijdrage tot de welstand van de familie (waarbij rekening gehouden wordt met de arbeid in het huishouden).

De uiteindelijke bedoeling — zegt de wet — is de echtgenoten die financiële positie te geven die zij zouden gehad hebben moest het huwelijk in stand zijn gebleven. Maar hij preciseert — en daar ligt het probleem — voor zover dit praktisch realiseerbaar is en rechtvaardig, gezien het gedrag der partijen.

Wat is praktisch realiseerbaar? Hoe vérstrekkend ook de bevoegdheid van de rechtbank is, toch staat zij machteloos zo de man noch bezit noch voldoende inkomen heeft om zijn vroegere vrouw en kinderen te onderhouden samen met het nieuw gestichte gezin. De echtgescheiden vrouw zal in veel gevallen nog een toelage krijgen van het ministerie van gezondheid en sociale voorzorg, die de bijdrage van de man soms ver overtreft⁽⁵⁸⁾.

Daarnaast komt een correctie. De wet zegt «in zover dit rechtvaardig is gezien het gedrag der partijen». De wit-zwart verhouding van de echtscheiding-sanktie wordt aldus vermeden. Een billijke oplossing in elk geval is mogelijk, er kan desnoods drastisch worden ingegrepen. Onvermijdelijk wordt het schuldverwijt opnieuw in de debatten gebracht en daarmee ook agressiviteit, hartstocht en wellicht rancune⁽⁵⁹⁾. Overwegende schuld of onschuld zouden wel eens dé revelante factoren kunnen zijn zo de echtscheiding verkregen werd na vijf jaar feitelijke scheiding.

Bij het treffen van financiële maatregelen voor de kinderen dient rekening gehouden met de financiële middelen, behoeften en verplichtingen van alle partijen, de fysieke of mentale handicap van het kind, zijn geplande vorming en opvoeding gezien het milieu, de levensstandaard van het gezin (sect. 5 (2)). En natuurlijk ook de kinderen — de slachtoffers bij uitstek — mogen voor zover dit praktisch realiseerbaar is, geen financieel nadeel ondervinden van het feit dat het huwelijk van hun ouders is misgelopen⁽⁶⁰⁾.

Zo er zich wijzigingen voordoen in de feiten waarmee de rechtbank rekening hield bij het toekennen van de financiële maatregelen dan kan zij de periodische uitkeringen aanpassen of de nog te betalen achterstallen van een toegekende som verminderen (sect. 9). De vermogensrechtelijke schikkingen van sect. 4 M.P.P.A. waren aanpassingen aan de nieuwe toestand en zijn definitief⁽⁶¹⁾.

2. Regelingen betreffende de echtelijke woning.

Zo de echtelijke woning geheel of gedeeltelijk toebehoort aan één echtgenoot komt, volgens de Matrimonial Homes Act 1967 aan de andere echtgenoot een recht van

bewoning (right of occupation) toe, dat als een last van het eigendomsrecht wordt aangezien, registreerbaar is en daardoor tegenstelbaar wordt aan derden. Verkoop en verpanding tegen de wil in van de bewonende echtgenoot is niet mogelijk tenzij met toelating van de rechtbank. Dit recht vervalt bij echtscheiding maar de rechtbank kan bevelen dat het blijft doorbestaan ⁽⁶²⁾. Werd dit recht niet geregistreerd — hoeveel vrouwen kennen immers de draagwijdte van hun rechten — dan kan de echtgenote uitwinning vermijden door in de plaats van de man de vervallen hypotecaire en andere schulden te betalen ⁽⁶³⁾. Zo beiden eigenaar zijn kan, zoals gezegd, de rechter de echtelijke woning aan beiden toekennen (sect. 4 M.P.P.A. 1970). Is de echtelijke woning gehuurd dan kan de rechter bevelen dat de huurceel zal overgaan op een echtgenoot (sect. 7 M.H.A.).

3. Regelingen betreffende de familienaam.

Door gewoonte neemt de vrouw de naam aan van haar man bij huwelijk en behoudt deze ook na echtscheiding. De man heeft geen eigendomsrecht op zijn naam en kan zijn vrouw niet verbieden deze verder te dragen tenzij zij dit doet met bedrieglijke bedoelingen ⁽⁶⁴⁾.

4. Maatregelen met betrekking tot de kinderen.

Zo een huwelijk schipbreuk lijdt zijn dé grote slachtoffers wel de kinderen ⁽⁶⁵⁾. Het uiteenvallen van het gezin waarin zij normaal genegenheid en geborgenheid moeten vinden veroorzaakt bij hen veelal een diepe psychologische weerslag. De ouders zijn in deze krisisperiode meestal niet de geschikte rechters om uit te maken wat in de gegeven omstandigheden best is voor de kinderen. De Engelse rechtbanken krijgen ook op dit stuk ruime en soepele bevoegdheden.

Er zijn niet alleen de financiële maatregelen (waarover reeds gesproken), er is de verplichting voor de rechter na te gaan vooraleer het vonnis van echtscheiding definitief te maken, of een behoorlijke regeling is of kan getroffen worden (sub. 17 M.P.P.A., zie vroeger), er zijn de maatregelen die de rechtbank kan treffen in verband met de hoede en de opvoeding van de kinderen (sect. 18 M.P.P.A.).

De bevoegdheid van de rechtbank is hier — in tegenstelling tot de financiële maatregelen — onherroepelijk beperkt tot kinderen beneden de 18 jaar, ouderdom waarop het kind sinds de Family Reform Act 1969, meerderjarig wordt.

Het belang van het kind is de relevante factor ⁽⁶⁶⁾, niet de meest gegronde aanspraak van vader of moeder of de door hem al dan niet begane misstappen. Een echtgenote die overspel gepleegd heeft is daarom nog geen slechte moeder. Vooral jonge kinderen zullen in de regel aan de moeder worden toevertrouwd. In gevallen waar de moeder schuldig bevonden werd, kan de rechtbank nog een controlerecht aan de vader geven in de zin van een medezeggenschap over de opvoeding. Er wordt rekening gehouden met de wensen van kinderen die «tot de jaren van diskretie gekomen zijn» en in Engeland schijnt dat pas op 16 jaar het geval te zijn ⁽⁶⁷⁾.

Al deze maatregelen kunnen reeds tijdens de procedure worden getroffen alhoewel zij meestal pas in het definitieve vonnis van kracht worden en men tijdens de procedure het statu quo tracht te bewaren in het belang van het kind ⁽⁶⁸⁾.

De rechtbank kan de kinderen toekennen aan één van beide ouders, aan een derde, ze zo nodig onder toezicht stellen van de rechtbank of toevertrouwen aan de zorg van de lokale overheid, en de ouders uit hun ouderlijke macht ontzetten.

Aan de ouder die de kinderen niet toevertrouwd krijgt wordt een bezoekrecht verleend, dit is volgens de Court

of Appeal een basisrecht van de ouder. De nadelige gevolgen die hieruit voor het kind kunnen voortvloeien doen ook daar de vraag rijzen of een definitieve breuk niet te verkiezen zou zijn ⁽⁶⁹⁾.

Ook in Engeland gaan stemmen op om de bevoegdheid voor alle familiale aangelegenheden — en dus niet alleen echtscheiding in al zijn aspecten — te concentreren in een lokale rechtbank voor familieaangelegenheden ⁽⁷⁰⁾.

Nederland: Wet van 6 mei 1971 houdende herziening van het echtscheidingsrecht.

Nederland had in zijn na de Belgische afscheuring her vormd Burgerlijk Wetboek van 1838 Napoleon's echtscheiding met onderlinge toestemming van de hand gewezen (art. 263).

Echtscheiding was slechts mogelijk wegens een schuldige tekortkoming van een echtgenoot aan zijn huwelijksverplichtingen (overspel, kwaadwillige verlating, veroordeling wegens misdrijf tot een vrijheidsstraf van vier jaar, zware verwondingen en mishandelingen) (art. 263 en 264 oud Nederlands B.W.).

Scheiding van tafel en bed kon verkregen worden op dezelfde gronden en ook wegens zware beledigingen of bij onderlinge toestemming. Na vijf jaar scheiding van tafel en bed kon deze bij vonnis omgezet worden in echtscheiding behoudens verzet van de andere echtgenoot (art. 255 e.v. oud Nederlands B.W.).

In een arrest van 23 juni 1883 verklaarde de Hoge Raad dat bij wet generlei uitzondering was voorzien op de regel dat gerechtelijke bekentenis een volledig bewijs oplevert tegen degene die haar heeft afgelegd en dus ook van toepassing is in zake echtscheiding ⁽⁷¹⁾. Het volstond dat één echtgenoot een van de vereiste misstappen in rechte toegaf of doodgewoon niet tegensprak, en de echtscheiding werd toegekend. De echtgenoten konden doodgewoon liegen en vandaar het begrip «grote leugen» ⁽⁷²⁾.

Sinds 1883 was de vraag naar het bestaan van een schuldige tekortkoming slechts relevant zo één der echtgenoten weigerde te scheiden. Kon hem geen fout in de zin van de wet verweten worden, dan was — zoals in elk echtscheiding-sanktie systeem — ontbinding van het huwelijk onmogelijk, zelfs al was dit huwelijk in feite dood.

Echtgenoten daarentegen die in een oplaaiende ruzie er een eind wilden aan maken, konden gescheiden zijn — en in tien dagen kon deze uitgesproken zijn ⁽⁷³⁾ — vooraleer zij tot bezinning waren gekomen en zonder dat het wel degelijk vaststond dat hun huwelijk onvermijdelijk ten dode was opgeschreven.

Zelfs zo de echtgenoten in gezamenlijk overleg hun dode huwelijk decent wilden begraven moest dit gebeuren langs een procedure met schuldverwijt en hing het af van de procespositie of de echtgenoot al dan niet een recht had op levensonderhoud. Vanaf 1883 regende het voorstellen, maar kon men niet tot eensgezindheid komen over de zin waarin de wet diende gewijzigd ⁽⁷⁴⁾.

In 1957 werd een gespreksgroep gevormd uit personen van verschillende levensopvattingen, juristen en theologen. Dit gaf aanleiding tot de publikatie van een reeks rapporten waarin zekere hoofdlijnen te onderkennen vielen.

Uit deze rapporten en uit een grondige studie van de buitenlandse wetgevingen (Zwitserland, Duitsland en Engeland) groeide een ontwerp, voorbereid door de Staatscommissie voor de Nederlandse Burgerlijke Wetgeving. «Inzoverre kan gezegd worden dat het ontwerp in de lijn der

rechtsontwikkeling en der tegenwoordige maatschappelijke opvattingen past»⁽⁷⁵⁾. Zoals gebruikelijk had elke Nederlander zijn woordje te zeggen. Tijdens de parlementaire debatten werden de talrijke artikelen in kranten en vak-tijdschriften terdege gecommuniceerd.

De uiteindelijke wet van 6 mei 1971⁽⁷⁶⁾, progressiever dan het ontwerp, werd van kracht op 1 oktober 1971. In de memorie van toelichting⁽⁷⁷⁾ wordt een gelijkaardige omschrijving gevonden van een goede echtscheidingswetgeving zoals in The Field of Choice van de Britse Law Commission. «Er moet gestreefd worden naar een wetgeving die uitgaat van de waarde van het huwelijk en die de bevordering van het herstel van goede echtelijke verhoudingen ook tijdens een echtscheidingsprocedure zo goed mogelijke kansen biedt maar die anderzijds ook de mogelijkheid tot ontbinding opent, wanneer het huwelijk schipbreuk heeft geleden en herstel van de echtelijke verhoudingen redelijkerwijze niet meer verwacht kan worden». De nuchtere Nederlander voegt eraan toe dat de wetgever de werkelijkheid onder ogen moet durven zien en geen te hoog standpunt mag innemen. Hij moet zorgen voor een regeling die een heilzame werking kan hebben en ook voor toepassing vatbaar is in de praktijk, zodat verdere wetsontduiking vermeden wordt. In concreto werd het dit:

I. Gronden tot echtscheiding.

Enige grond tot echtscheiding is de duurzame ontwrichting van het huwelijk (art. 151 en 153 Ned. B.W.).

Echtscheiding kan verkregen worden hetzij op eenzijdige vordering hetzij op gemeenschappelijk verzoek (art. 150 B.W.).

Zo beide echtgenoten van oordeel zijn dat hun huwelijk spaak liep zal er meestal iets van aan zijn. Volharden beide echtgenoten in hun verzoek dan wordt hierin het bewijs gezien van het objectieve feit dat het huwelijk duurzaam is ontwricht⁽⁷⁸⁾. Ieder der echtgenoten kan tot op het tijdstip van de uitspraak zijn verzoek intrekken (art. 154 2). Indien één (of beiden) partij stelt en aannemelijk maakt dat hij sinds enige tijd het huwelijk als hopeloos en voorgoed mislukt beschouwt, wordt de ontwrichting aangenomen. Bewijs van een aantal specifiek door de wet vooropgestelde feiten (zoals in de Divorce Reform Act) is hier niet vereist. De rechter heeft trouwens de mogelijkheid partijen voor zich te doen verschijnen en hen inlichtingen te vragen.

Grove geestesstoornis kan geestelijk contact tussen echtgenoten onmogelijk maken en het huwelijk volledig ontwrichten⁽⁷⁹⁾. Dit zal vooral het geval zijn zo de geesteszieke in een inrichting verblijft. De Nederlandse wetgever stelt ook hier de algemene regel van toepassing. Bij gebrek aan tegenspraak door de geestesgestoorde wordt de eiser evenwel er niet van ontlast bewijs te leveren dat het huwelijk ontwricht is, in bepaalde omstandigheden wordt dit bewijs hem integendeel ambtshalve opgelegd (art. 820 a Wetboek van Burgerlijke Rechtspleging). Aan de rechter wordt daarbij de raad gegeven zich door deskundigen grondig te laten voorlichten over de ernst van de stoornis en de kansen op medisch herstel.

Ook in Nederland is men zich gaan afvragen of zodoende de echtscheiding niet te gemakkelijk eenzijdig kan worden opgedrongen en of met de «duurzame ontwrichting» ook niet het «wegwerphuwelijk» werd ingevoerd⁽⁸⁰⁾.

II. Verweermiddelen - Excepties - Bijkomende voorwaarden.

De echtscheiding kan niet worden toegestaan binnen het jaar na de voltrekking van het huwelijk, behoudens bijzondere omstandigheden en zo de rechter tot de overtuiging is gekomen dat verzoening uitgesloten is (art. 156

Ned. B.W.). Bijzondere omstandigheden zijn bv. afwijkende seksuele neigingen of de nakende geboorte van een niet gemeenschappelijk kind⁽⁸¹⁾. Klassiek artikel dat de bekende bedoeling heeft te vermijden dat echtgenoten te vlugge conclusies trekken uit hun eerste misverstanden. Lichtvaardige echtscheidingen worden zodoende voorkomen of ging het hier om lichtvaardige huwelijken?⁽⁸²⁾.

In geval van eenzijdige vordering kan de echtgenoot die niet wil scheiden ontkennen dat het huwelijk duurzaam is ontwricht. Hier weer rijst de moeilijkheid van de inhoud van het begrip «duurzame ontwrichting». Het moet nog gepreciseerd worden door rechtspraak en de taak van de advocaat en van de rechter zal vooral in het begin moeilijk zijn.

Staat de ontwrichting vast dan kan de echtgenoot zich nog tegen de echtscheiding verzetten op grond dat de vorderende partner overwegend schuldig is aan die duurzame ontwrichting (art. 152 B.W.). Nemo auditur suam turpitudinem allegans! De wet kan niet toestaan dat een echtgenoot met een enkel beroep op de door hem zelf veroorzaakte ontwrichting — ook al is ze van duurzame aard — echtscheiding kan doorzetten⁽⁸³⁾. Noodzakelijke correctie die zowel door voor- als tegenstanders van de wet wordt aangevallen. De verwerende echtgenoot moet nu de schuld van de andere gaan bewijzen wil hij de echtscheiding beletten. Enerzijds brengt dit op-nieuw in de debatten, schuldverwijt en agressiviteit wat de wet juist trachtte te vermijden, maar anderzijds draagt de onschuldige echtgenoot met de bewijslast ook het risico⁽⁸⁴⁾. Slaagt hij niet in zijn bewijs dan wordt de echtscheiding toegekend⁽⁸⁵⁾. Verweerder moet niet de uitsluitende — want is die er ooit? — maar wel de overwegende schuld bewijzen. Of de verweerder al dan niet psychisch zeer zwaar zal getroffen worden, of hij religieuze bezwaren heeft⁽⁸⁶⁾, of de kinderen nadeel ondergaan, blijft buiten het debat.

Misschien is de mislukking van het huwelijk en niet zozeer de echtscheiding oorzaak van het leed? Eens de breuk vaststaat, brengt men de partijen niet dichter bij elkaar door de echtscheiding te weigeren⁽⁸⁷⁾ en verzacht men dus dat leed niet. Ook de kinderen zijn niet gebaat bij een dubbelzinnige of gespannen situatie.

In feite is het alleen maar uitstel van executie. Het verweer van art. 152 geldt niet tegen een vordering tot het bekomen van scheiding van tafel en bed en na drie jaar kan — ook de schuldige — echtgenoot de ontbinding van het huwelijk vragen (art. 179 Ned. B.W., zie hierover verder).

Alleen zware financiële gevolgen kunnen een hinderpaal vormen. Art. 153 stelt dat ernstig verminderde vooruitzichten op uitkeringen ten voordele van de verweerder na het overlijden van de eiser, het toewijzen van de echtscheiding kunnen beletten, tenzij daaromtrent een voorziening is getroffen die, gelet op de omstandigheden van het geval, ten opzichte van beide echtgenoten billijk te achten is. De wet beoogt hier vooral pensioenen en uitkeringen op grond van levensverzekering. Dit verweer is slechts mogelijk zo de duurzame ontwrichting niet in overwegende mate aan de echtgenoot te wijten is die haar inroept en ook niet zo hij zelf in staat is voldoende voorzieningen te treffen (art. 153, 2 en 3).

Echtscheiding bij onderlinge toestemming kan slechts worden uitgesproken nadat de echtgenoten aan de rechter een voorstel hebben voorgelegd, waaruit een behoorlijke regeling voor de minderjarige kinderen blijkt en waarbij eventueel tussen de echtgenoten onderling getroffen vermogensrechtelijke regelingen worden meegedeeld. Partijen moeten dus overeenkomen over scheiding én gevolgen. De verplichting die zodoende aan de partijen wordt opgelegd noopt hen reeds vóór het defini-

tieve vonnis de gevolgen van de scheiding in ogenschouw te nemen, wat hen tot bezinning kan brengen. De rechter kan de regeling betreffende de kinderen wijzigen in het belang van het kind. Hij kan daarbij, zo nodig, wijzen op het belang van een weloverwogen en nauwkeurig geformuleerde financiële regeling tussen de echtgenoten⁽⁸⁸⁾. De vraag is of een echtgenoot die slechts onder voorwaarde toestemt misbruik kan maken van die omstandigheid en voordelen kan afdwingen waarop hij in redelijkheid geen aanspraak kan maken. Dit is de voorwaarde waaronder de H. R. op 29 april 1971⁽⁸⁹⁾ (dus een paar dagen vóór de nieuwe wet) « echtscheidingsconvenanten » onzedelijk achtte. Koop van echtscheiding tegen hoge koopprijs zal zich onder het nieuwe recht wellicht niet voordoen, de « sterke » positie van de « onschuldige » echtgenoot is immers zeer sterk afgezwakt⁽⁹⁰⁾.

De rechter kan op gemeenschappelijk verzoek de onderling getroffen vermogensrechtelijke regelingen geheel of ten dele in het vonnis opnemen en zodoende meteen aan de echtgenoot aan wie een levensonderhoud werd toegekend, een uitvoerbare titel verlenen (art. 155, 2 en 3).

Scheiding van tafel en bed.

Scheiding van tafel en bed blijft ook in Nederland een alternatief voor echtgenoten die uit religieuze of andere motieven niet uit de echt willen scheiden maar voor wie verder samenwonen ondraaglijk is geworden. Anders dan vroeger wordt de regeling van de echtscheiding van overeenkomstige toepassing verklaard wat gronden en wijze van procederen betreft (art. 169, Ned. B.W.).

De uniformisering der gronden leidt wel tot wat sommigen een « fnuikend boemerangeffect » noemden⁽⁹¹⁾. Immers, wanneer de echtgenote — mannen plegen dit niet te doen — scheiding van tafel en bed vordert, moet zij haar eis steunen op de duurzame ontwrichting van het huwelijk (voortaan enige grond). De man kan hierop bij tegeneis (art. 815 B.R.V.) echtscheiding vorderen. Hij steunt eveneens op duurzame ontwrichting, door zijn vrouw toegegeven en meteen heeft hij niet veel meer te bewijzen! De echtgenote rest alleen nog het schuldverweer van art. 152 om zich tegen de vordering tot echtscheiding te verzetten.

Tegen scheiding van tafel en bed staat zulkdanig verweer niet open.

Scheiding van tafel en bed eindigt ofwel door de verzoening van de echtgenoten ofwel door de ontbinding van het huwelijk. Deze ontbinding kan op gemeenschappelijk verzoek worden uitgesproken (art. 181 Ned. B.W.). Na drie jaar kan zij bij eenzijdige vordering worden bekomen. Deze termijn wordt zelfs verkort tot één jaar indien de andere echtgenoot zich voortdurend schuldig maakt aan ernstig wangedrag.

Zoals hoger gezegd dan dus door de combinatie scheiding van tafel en bed — waartegen het schuldverweer niet geldt — en een vordering tot ontbinding van het huwelijk na drie jaren « het nichtje toch wel eenzijdig worden opgezegd ».

Tegen deze ontbinding staat, in geval van fel verminderde pensioenvoorzichten een gelijkwaardig verweer open als bij echtscheiding.

De mogelijkheid om na scheiding van tafel en bed bij eenzijdige vordering het huwelijk volledig te doen ontbinden, wordt in de memorie van toelichting⁽⁹²⁾ verrechtvaardigd. Door scheiding van tafel en bed ontstaat in feite een dubbelzinnige situatie. « De echtgenoten zijn aan elkaar gebonden zonder dat er een band bestaat die als van positieve waarde wordt ervaren. Voor wie niet vrijwillig gesteund door een sterke godsdienstige

en zedelijke overtuiging deze toestand aanvaardt, is die situatie uiterst moeilijk om dragen ».

Zo blijkt dat na verloop van tijd verzoening uitblijft dan kan voortzetting van deze scheiding zonder ontbinding in plagerij ontaarden. Gevolg hiervan zijn dan onregelmatige gezinnen en overspelige kinderen waarvan het wenselijk is dat hun toestand wordt gelegaliseerd^(92 bis).

Echtscheiding en ontbinding van het huwelijk komt tot stand door inschrijving van het vonnis in de registers van de burgerlijke stand (art. 163 en 183 Ned. B.W.). Het verzoek tot inschrijving dient binnen de zes maanden te geschieden. Scheiding van tafel en bed kan aan derden die daarvan onkundig waren slechts worden tegengeworpen indien ze was ingeschreven in het huwelijksgoederenregister.

III. Maatregelen ter bevordering van de verzoening.

In verschillende van de na-oorlogse rapporten met voorstellen tot wijziging van de echtscheidingswetgeving werd voorgesteld verplicht of fakultatief beroep te doen op huwelijksraden⁽⁹³⁾.

In de wet Maarseveen (die in 1955 in het Staatsblad werd gepubliceerd maar nooit in werking is getreden) werd de rechter verplicht beroep te doen op een gezinsraad die een verzoening zou moeten trachten te bewerken. De praktische bezwaren die deze verplichting meebracht hebben de inwerkingtreding van de wet verhinderd⁽⁹⁴⁾. Zij werd afgeschaft door de nieuwe wet. Deze ging er van uit dat een verplicht onderzoek naar de mogelijkheid tot verzoening eerder weerstand veroorzaakt en dat dwang om te verschijnen partijen weinig ontvankelijk maakt voor goede raad. Ook waren er praktische bezwaren tegen een verplicht onderzoek in iedere procedure.

Men heeft getracht eerder dan door rechtstreekse maatregelen, door de geest zelf van de wet en door een soepele procedure de verzoening te bevorderen of tenminste verscherping van de verhouding tussen de echtgenoten — mede in het belang van de kinderen — te vermijden. Veel wordt verwacht van het weren van beschuldigingen in de inleidende dagvaarding of verzoekschrift. In het ontwerp werd in alle gevallen een procedure bij verzoekschrift voorgesteld, dit met de bedoeling de procedure te vernemen en een dialoog tussen rechter en partijen mogelijk te maken⁽⁹⁵⁾. Ook de rol van de rechter is dan minder passief. De werkelijke geschilpunten kunnen in een vroeg stadium door partijen zelf met de rechter worden besproken⁽⁹⁶⁾. De wet behield evenwel de procedure bij dagvaarding ingeval van eenzijdige vordering (art. 816, B.R.V.).

Tijdens de parlementaire debatten werd o.a. door de h. Van Schaik een voorstel gedaan tot oprichting van een « gezinsinstituut ». Een speciale afdeling zou belast worden met de voorlichting van de echtparen over de echtscheidingsprocedure en eventueel zorgen — zoals de privé - consultatiebureaus — voor een betere begeleiding tijdens de procedure.

De — veelal louter formalistische — poging tot verzoening bij het begin van de procedure werd afgeschaft. Het ogenblik onmiddellijk volgend op het nemen of het vernemen van de beslissing was psychologisch zeer slecht gekozen. Uit de praktijk zou blijken dat de kans op verzoening in een later stadium groter is⁽⁹⁷⁾.

Nadruk wordt gelegd op de persoonlijke aanwezigheid van de echtgenoten, vooral bij de eerste verschijning (art. 820 en 827 c).

Ook in de loop van het geding kan de rechter ten

allen tijde de aanwezigheid van de echtgenoten in persoon gelasten en dit tot het verkrijgen van inlichtingen, tot het beproeven van een verzoening en om zodanige bedenkingen voor te houden als hij geraden acht. Een meervoudige kamer kan daartoe een commissaris uit haar midden aanwijzen (art. 821, B.R.V.).

In geval van echtscheiding op beider verzoek dient een gezamenlijke verschijning op verzoek van de rechter, in elk geval plaats te vinden vóór de vaststelling van de dag van de einduitspraak (art. 827 B.R.V.).

Meer en meer komt men in Nederland tot de overtuiging ⁽⁹⁸⁾ dat echtscheiding geen louter juridisch probleem is maar ook een sociologisch, psychologisch en medisch en dan ook als dusdanig dient aangepakt.

IV. Overeenkomsten tussen echtgenoten.

Echtscheiding bij onderling akkoord veronderstelt een overeenkomst tussen de echtgenoten wat de te volgen procedure en de regeling van de gevolgen betreft. De procedure is daarbij zo eenvoudig dat men weinig redenen ziet tot collusie tussen echtgenoten.

De wet voorziet een speciale regeling in verband met het onderhoudsgeld. De echtgenoten kunnen vóór of na het vonnis overeenkomen over de uitkering van een alimentatiegeld en het bedrag hiervan vaststellen (art. 158, B.W.). Dit is ook mogelijk bij eenzijdige vordering. De wet houdt het, zoals vroeger, bij regelingen betreffende onderhoud maar de echtgenoten kunnen nu afzien van een recht op alimentatie. Ze kunnen daarbij bedingen dat de overeenkomst niet door de rechter kan gewijzigd worden op grond van «wijzigingen in de omstandigheden» (art. 159, B.W.). Een hoog alimentatiegeld kan de voorwaarde geweest zijn waaronder de vrouw toestemde in de echtscheiding ⁽⁹⁹⁾. Het tweede huwelijk van de man zal niet langer toelaten deze hoge rente te verminderen. Toch dient dit beding schriftelijk te worden gemaakt en vervalt het zo de vordering of het verzoek tot echtscheiding niet binnen de drie maanden volgt. De wet voorziet een mogelijkheid tot correctie in geval van wijzigingen zo ingrijpend dat het beding naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid niet langer kan worden gehouden ⁽¹⁰⁰⁾.

V. Gevolgen.

Financiële en patrimoniale maatregelen.

1) Onderhoudsgeld.

Een echtgenoot die niet voldoende inkomsten heeft tot zijn levensonderhoud, noch deze in redelijkheid kan verwerven, kan eventueel, voor een bepaalde tijd en onder bepaalde voorwaarden, een alimentatiegeld bekomen ten laste van de andere (art. 157 B.W.).

De echtgenoten kunnen hieromtrent overeenkomen (zie vroeger).

Het recht op levensonderhoud is in de nieuwe wet definitief losgemaakt van de procespositie van eiser en dit is maar normaal ook nu niet langer een schuldige gedraging maar wel de duurzame ontwrichting grond is tot echtscheiding.

Daarbij kan de rechter — en dit is nieuw ⁽¹⁰¹⁾ — rekening houden met de behoefte aan een voorziening in geval van vooroverlijden van de echtgenoot-schuldenaar.

Bij de toekenning van het onderhoudsgeld heeft de rechter een grote vrijheid. Hij dient rekening te houden met alle omstandigheden van het konkrete geval waaronder financiële factoren meespelen maar ook bv. het gedrag van partijen. De jurisprudentie die zich rond het oude art. 200, B.W. ontwikkelde zou blijven gelden ⁽¹⁰²⁾. Daaruit blijkt dat moet worden nagegaan in hoever de gerechtigde echtgenote in redelijkheid kan geacht worden

zelf in haar levensonderhoud te voorzien of beter in haar levensonderhoud te voorzien dan dat dit tot dusver in feite het geval was ⁽¹⁰³⁾. Irrelevant is het feit of zij een bezoldigde maatschappelijke functie zou hebben vervuld ware het huwelijk in stand gebleven. Zo ook zou aan de echtgenote eventueel een tijdelijke uitkering kunnen worden toegekend bestemd om de kosten van een opleiding of een bijscholing te betalen ⁽¹⁰⁴⁾. Aan de andere kant zou volgens Mevr. Minckenhof ook van de nieuwe echtgenote kunnen verlangd worden dat zij, als zij dat kan, in het gezinsinkomen bijdraagt zodat de man beter zijn vroeger gezin kan helpen. Waarbij zij schamper opmerkt dat, wanneer een man zijn gezin verlaat om zijn secretaresse te trouwen, het misschien de bedoeling is van die secretaresse om voor altijd de typemachine vaarwel te zeggen, maar daar mag de rechter m.i. anders over oordelen ⁽¹⁰⁵⁾.

De rechter zal ook rekening houden met het gedrag van de echtgenoten. Slechts in uitzonderlijke gevallen bij werkelijk wangedrag zal elk onderhoudsgeld worden ontzegd.

De rechter kan het onderhoudsgeld toekennen in het vonnis dat de echtscheiding toestaat (art. 824, B.R.V.) maar ook deze toekenning uitstellen tot een beslissing getroffen werd over de voogdij en de voorziening in de kosten van verzorging en opvoeding van de kinderen. Dit recht op alimentatie ten overstaan van de gewezen echtgenoot eindigt bij opvolgend huwelijk van de alimentatiegerechtigde.

De nieuwe wet heeft een zekere verbetering gebracht in de financiële positie van de echtscheiden vrouw. Na het alimentatierapport dat Divortium, bond voor gescheiden vrouwen ⁽¹⁰⁶⁾ in januari 1971 publiceerde en de indrukwekkende televisiereportage over de verlaten echtgenote op 30 april (enkele dagen vóór de parlementaire debatten) kwam men tot de overtuiging dat er iets meer diende gedaan. En interdepartementale commissie stelt een onderzoek in betreffende de mogelijkheden om aan de noden van de onvolledige gezinnen (in het algemeen) tegemoet te komen en in 't bijzonder de financiële positie van de alleenstaande vrouw en haar eventueel gezin te verbeteren.

Op dezelfde dag als de echtscheidingswetgeving verscheen in het Staatsblad ^(106 bis) «de wet tot wijziging van de wetgeving naar aanleiding van de herziening van het echtscheidingsrecht». Onder meer werden de pensioenen in de overheidssector ⁽¹⁰⁷⁾ aangepast. De uit de echtscheiden vrouw van een man in overheidsfunctie heeft voortaan recht op weduwenpensioen zo zij hierop recht zou gehad hebben mocht de man overleden zijn op de dag van het vonnis dat de echtscheiding uitspreekt.

Er is ook een ontwerp hangend — en in een vrij ver stadium — tot wijziging van de «pensioen- en spaarfondsenwet» waarbij het weduwenpensioen van ex-echtgenoten van niet-ambtenaren wordt aangepast.

Daarnaast is eveneens een ontwerp hangende tot indexerings van het onderhoudsgeld en tot inning van dit onderhoudsgeld via een overheidsinstantie. Er werd in de pers betreurd dat deze aanpassingen niet gelijktijdig met de inwerkingtreding van de echtscheidingswet gebeurde ⁽¹⁰⁸⁾.

De Nederlandse echtscheiden vrouw kan hulp krijgen van de gemeente langs de Algemene Bijstandswet, de som wordt verhaald op de echtgenoot. Toch is de hulp gering, vervalt vlug zo de vrouw gaat werken en biedt dus geen bevredigende oplossing.

2) Ontbinding van de gemeenschap.

Nederland kent als wettelijk stelsel de algehele gemeenschap, deze wordt door de echtscheiding ontbonden.

Tijdens de procedure kunnen de echtgenoten, vanaf de betekening van de dagvaarding en met verlof van de president van de rechtbank, conservatoire maatregelen treffen (art. 825 f, B.R.V.).

Heeft een echtgenoot de gemeenschap binnen de zes maanden vóór de aanvang van de procedure benadeeld door lichtvaardige schulden, door spijlucht of door rechtshandelingen zonder de vereiste toestemming of machtiging, dan moet hij de gemeenschap vergoeden. De vordering die de andere echtgenoot toekomt verjaart na drie jaar.

Maatregelen betreffende de naam.

In Nederland heeft de echtgenote het recht de familienaam te dragen van de man ook na echtscheiding, tenzij zij opnieuw in het huwelijk treedt. Na echtscheiding kan de man om gegronde redenen de rechtbank verzoeken de vrouw te verbieden nog langer zijn naam te voeren en dit slechts zo er geen kinderen uit het huwelijk werden geboren (art. 9, B.W.). Deze correctie betekent een bijzonder goede maatregel in het belang van de kinderen en vermijdt de pijnlijke vragen: « Moeke, waarom heet jij anders dan wij? » ⁽¹⁰⁹⁾.

Maatregelen betreffende echtelijke woning.

In een land met een nijpende woningnood als Nederland zijn maatregelen betreffende de echtelijke woning noodzakelijk. De nieuwe wet versoepelt de overgangsperiode en tracht te vermijden dat bv. vrouw en kinderen door de man-eigenaar of mede-eigenaar van vandaag op morgen aan de deur worden gezet en onderaan op de lange wachtlijst staan. De rechter kan bij vonnis toestaan dat de echtgenoot niet-eigenaar gedurende zes maanden na de inschrijving van het vonnis huis en inboedel zal verder gebruiken tegen een redelijke vergoeding. Daarbij — en dit is noodzakelijk wil de maatregel efficiënt zijn — kunnen tijdens die periode de door de andere echtgenoot gestelde rechtshandelingen hem niet worden tegen-gevoerd (art. 165, B.W.).

Maatregelen betreffende de kinderen.

In de memorie van toelichting ⁽¹¹⁰⁾ wordt eens te meer beklemtoond dat de grote slachtoffers van de echtscheiding de kinderen zijn. Toch werd de suggestie ⁽¹¹¹⁾ afgewezen de procedure moeilijker te maken ingeval er kinderen uit het huwelijk geboren werden. Het staat immers lang niet vast dat het in stand houden van het huwelijk voor de kinderen steeds de beste oplossing is. Wel wordt de rechter de raad gegeven, vooral zo er minderjarige kinderen zijn, op verzoening aan te sturen.

Wat de wettelijke regeling van de gevolgen betreft, blijft het vooralsnog bij vrij klassieke maatregelen. Het kinderrecht in zijn geheel maakt het voorwerp uit van de studietoelichting Wiarda ⁽¹¹²⁾. De wet voorziet de aanstelling tot voogd van één ouder voor elk minderjarig kind (voor zover de ouder niet uit de ouderlijke macht werd ontheven), benoeming van een toezienende voogd, en nu — en dit is nieuw — eventuele regeling van een bezoekrecht (art. 406,2, B.W.). Van 14 jaar af dienen de kinderen zelf te worden gehoord ⁽¹¹³⁾. De kinderalimentatie kan geïncasseerd worden door de Raden van de kinderscherming. Deze regelingen kunnen nu meteen in het echtscheidingsvonnis opgenomen worden (dit zal steeds het geval zijn bij echtscheiding op gemeenschappelijk verzoek). Zij kunnen ook bij latere beschikking worden geregeld en in geval van gewijzigde omstandigheden of zo bij de vaststelling van onjuiste of onvolledige gegevens werd uitgegaan, kunnen zij door de rechtbank worden

gewijzigd. Voor het bezoekrecht is dan de kinderrecht bevoegd (art. 161, B.W.).

(Slot in volgend nummer)

(1) Zie bv. Cass. 3 mei 1958 R.C.J.B. 1959, 229. « De onverbreekbaarheid van het huwelijk behoort tot de grondslagen van onze sociale orde ».

(2) Bv. na de Franse revolutie: Decreet van 20-25 september 1792. In Rusland opnieuw mogelijk sinds de wet van 27 juni 1968 (art. 14) voor kinderloze echtparen.

(3) Rigaux F. « Les personnes » Dl. I. Les relations familiales. Brussel 1971 nr. 1799 e.v. en « Divorce-sanction et divorce-remède. J.T. 1968-69, 233; De Page, Dl. I. (3e uitg) nr. 850. Men leze Gourdon Cl. La notion de divorce étudiée dans ses rapports avec la faute. Parijs 1963.

(4) Zie de motivering van de Duitse Ehrerechtsskommission, Vorschläge zur Reform des Ehescheidungsrechts, Bielefeld 1971, bl. 34.

(5) Gezien de zeer uitgebreide materie wordt de vergelijking beperkt tot een vijftal problemen die in hun hoofdtekken worden weergegeven.

(6) Zie de uiteindelijke versie van de Matrimonial Causes Act 1965, sect. 1 (1) (in het vervolg geciteerd als M.C.A. 1965).

(7) Dame Joan Vickers verklaarde tijdens de bespreking van de wet in het Lagerhuis dat in 1966 93 % van de divorce cases undefended cases waren, de beschuldiging was meestal overspel. Parliamentary Debates (Hansard) vol. 775, bl. 1080.

(8) (1963) 3 W.L.R. 215.

(9) J. Levin. The Divorce Reform Act 1969, The Modern Law Review, 1970, bl. 632; Farnborough, Das neue englische Ehescheidungsrecht. Neue juristische Wochenschrift 1971, 311.

(10) Passingham, The Divorce Reform Act 1969, London 1970, bl. 1 e.v. Levin, art. cit. bl. 632.

(11) Wet gegroeid uit Rapport nr. 25 van de Law Commission: on Financial Provisions in matrimonial proceedings.

(12) Dame Joan Vickers tijdens de parlementaire besprekingen. Loc. cit.

(13) Zie de tussenkomst van Weitzmann, Parliamentary Debates (Hansard) vol. 775, bl. 1063.

(14) De verklaring van de eiser zou dus in principe moeten volstaan. Maar de rechtbank zal — gezien haar algemene verplichting de aangebrachte bewijzen te onderzoeken — zich kunnen vergewissen van de oprechtheid van de verklaring (Rayden's Law and Practice in Divorce and Family Matters (11e ed.) London 1971, bl. 175).

(15) Zo dient bij wreedheid (cruelty) niet langer lichamelijk of mentaal letsel bewezen te worden, zoals vroeger sinds Russell v. Russell (1897) A. C. 395, werd voorgehouden.

(16) Buchler v. Buchler (1947) bl. 25, 47.

(17) Gollins v. Gollins (1964) A. C. 644, 660 en 695.

(18) Rayden, op. cit. bl. 205, vereist is evenwel niet dat de krankzinnigheid ongeneeslijk is en sedert minimum vijf jaar werd verzorgd, zoals geëist in sect. I (1) a IV van de M. C. A. 1965.

(19) Eveneens een vroeger schuldgrond vgl. M.C.A. 1965 sect. I (1) a II de periode werd ingekort van drie tot twee jaar.

(20) De oude grond van constructive desertion t.z. zodanige gedraging dat verder samenwonen redelijkerwijze onmogelijk wordt, valt onder de vorige richtlijn, de eiser dient geen twee jaar te wachten vooraleer de procedure te kunnen aanvangen (Rayden, op. cit. bl. 219, nr. 44).

(21) Rayden, op. cit. bl. 223, nr. 51.

(22) Over de evolutie van de beoordeling van collusie als exceptie, zie Rayden op. cit. bl. 318 e.v.

(23) Matrimonial Causes (Amendment nr. 3) Rules 1970 (S.I. 1970, nr. 1349) r. 11.

(24) Passingham D.R.A. bl. 18. De bijkomende vereisten van de M.C.A. 1965 sect. 1 (1) (a) (IV) zijn afgeschaft. (zie voetnoot 18).

(25) Zie hierover de pittige opmerkingen in de pers zoals weergegeven in Passingham D.R.A., blz. 19.

(26) Sommigen vrezen dat de rechtbank slechts overtuigd zal zijn van de definitieve breuk door de onmogelijkheid van een verzoening door een consultatiebureau werd vastgesteld, wat de procedure in vele gevallen onnodig zou verlengen (Levin art. 639).

(27) J. Levin, art. cit. bl. 639.

(28) Sect. 2 M.C.A. 1965.

(29) Rayden, op. cit. bl. 291 e.v.; bl. 323 e.v. (zie hierover verder).

(30) Levin art. cit. bl. 636 en 639, Rayden bl. 201, nr. 20.

(31) Levin, ibidem, Rayden op. cit. bl. 212, nr. 38.

(32) In de oorspronkelijke tekst van de wet een algemene exceptie. Passingham D.R.A., bl. 25.

(33) Levin art. cit. bl. 642.

(34) Zie hierover Rayden, op. cit. bl. 568 e.v.

(35) Sect. 17 M.P.P.A. 1970 verbeterde en aangevulde versie van sect. 33 M.C.A. 1965 na het rapport van John Hall.

Arrangements for the care and upbringing of Children. Law Commission Working Paper nr. 15.

- (36) Sect. 6 D.R.A. 1969.
- (37) Sect. 17 (1) (c) M.P.P.A. en sect. 6 (3) D.R.A.
- (38) Sect. 5 D.R.A.
- (39) Passingham D.R.A. bl. 33.
- (40) Zie hierover Passingham, Law and Practice in Matrimonial Causes, London 1971, bl. 67 e.v. en Bromley's Family Law, London (4e ed.) 1971, bl. 58 e.v.
- (41) Sect. 2 M.C.A. 1965 en sect. 62 Matrimonial Proceedings (Magistrates Courts) Act 1960.
- (42) Rayden, op. cit. bl. 294, nr. 7; bl. 325, nr. 3; Sanctuary G. Marriage under Stress (Londen 1968) bl. 64 e.v.
- (43) Divorce Rule 12 (3) in uitvoering van sect. 3 (1) D.R.A. 1969.
- (44) Dame Joan Vickers, Parliamentary Debates (Hansard) vol. 770, 1082. D. Rosen. Le divorce à l'anglaise. Le Divorce Reform Act 1969, J.T. 1970, 447.
- (45) Rayden bl. 316 e.v.
- (46) Zie hierover verder bij de regeling van de gevolgen.
- (47) Rosen v. Rosen (1965) 109 Sol. Jo 900, Rayden bl. 320; Passingham D.R.A., bl. 30.
- (48) Opmerkenswaard is volgende passage uit Warren v. Warren and Russell (1970) 2 All. E.R. 189, 191, 192 (dus nog voor het van kracht worden van de D.R.A.): agreements wch prevent undesirable trials are to be encouraged: even if the court is satisfied in any particular case that there is a real chance that the result of the agreement will be that the decree is awarded to a party to whom it would not be awarded at the trial of a contested suit, that is not necessarily fatal to the agreement: it is a matter to be taken into account.
- (49) Passingham D.R.A. bl. 43.
- (50) Law. Comm. nr. 25, par. 5-7.
- (51) Voor verdere nuances zie sect. 8 M.P.P.A. en Passingham op. cit. bl. 115 e.v.
- (52) Zie de kommentaar van O. Kahn-Freund, Recent legislation on matrimonial property. The Mod. Law Rev. 1970, 631.
- (53) Law Comm. nr. 25, par. 68-70.
- (54) Vroeger was dit enkel als straf voor de vrouw die overspel had gepleegd. In dat geval kon de man schadeloosstelling eisen. Dit werd afgeschaft door sect. 4 Law Reform (Miscellaneous Provisions) Act 1970.
- (55) Settlement wordt daarbij ruim geïnterpreteerd. Hieronder valt bv. de levensverzekering die door de man werd aangegaan en waarbij bedongen werd bij zijn overlijden een som uit te keren aan de vrouw. Gunner v. Gunner and Stirling (1949) p. 77.
- (56) Zie de sprekende voorbeelden reeds uit vroegere rechtspraak besproken door Passingham op. cit. bl. 142.
- (57) Kahn - Freund art. cit.
- (58) J. Graham-Hall. Pour un tribunal de la Famille J. T. 1971, bl. 212.
- (59) Zelfs zo de gedraging der partijen als dusdanig niet onderzocht werd bij het toekennen van de echtscheiding, staat nu sinds Tumath v. Tumath (1970) 78 vast dat de partijen de nodige bewijzen in verband met dat gedrag mogen naar voor brengen bij de financiële regelingen en de toewijzing van de kinderen.
- (60) Speciale voorzieningen worden getroffen voor «kinderen van het gezin» die geen afstammelingen zijn van de echtgenoten. Sect. 5 (3) M.P.P.A. 1970.
- (61) Passingham, op. cit. bl. 154.
- (62) Passingham, op. cit. bl. 197 e.v.
- (63) Kahn-Freund, art. cit. bl. 614 e.v.
- (64) Bromley, op. cit. bl. 95.
- (65) Men leze o.a. P. Le Moal: Parents séparés, enfants perturbés. Gembloux 1971 en J. Delais. Le Dossier des enfants du divorce. Paris 1967.
- (66) Sect. (1) Guardianship of Minors Act 1971.
- (67) Hall v. Hall (1945) 62 T.L.R. 151.
- (68) Passingham, op. cit. bl. 175.
- (69) Passingham bl. 175.
- (70) Zie het voorstel van vrederechter Graham - Hall, Pour un Tribunal de la Famille? Propositions pour la Grande-Bretagne. Le tribunal local pour les affaires familiales. J. T. 1971, 212.
- (71) Memorie van Toelichting (Zitting tweede Kamer 1968-69, 10213) van de hand van de heer C.H.F. Polak, minister van Justitie, (bijgevoegd werden naast statistieken ook de wetteksten van de naburige landen gepubliceerd) bl. 9 (verder geciteerd als M.v.T.).
- (72) De echtgenoot die zich, tegen de waarheid in, van overspel liet beschuldigen, kreeg dan wel een tegenbrief waarin de eiser toefat dat de aantijging onwaar was en slechts om processuele redenen werd geuit. Maar ook de tegenbrief kan gelogen zijn en de aantijging juist, zie Petit Ch. Naar een nieuw echtscheidingsrecht in Nederland. T.P.R. 1970, bl. 2 en 4.
- (73) Petit Ch. art. cit. bl. 2.
- (74) Zie de omstandige uiteenzetting in de M.v.T. bl. 10

en bij Petit, art. cit. bl. 4 e.v. Bij de ontwerpen tot vaststelling van een nieuw Boek I van het B.W. (personen- en familierecht) is niet een nieuw echtscheidingsrecht voorgesteld. Regering en tweede Kamer waren het in 1953 met elkaar eens dat het niet wenselijk en niet vruchtbaar zou zijn bij de herziening van het B.W. het materiële echtscheidingsrecht in behandeling te nemen (Voorlopig verslag en Memorie van antwoord. Zitt. 1956-57, 3768, zie Petit, art. cit. bl. 7).

- (75) M.v.T. bl. 13.
- (76) Staatsblad van het koninkrijk der Nederlanden 1971 nr. 290 en ingevoerd in het B.W. bij beschikking van de minister van Justitie van 13 juli 1971. St. B. 1971 nr. 476, in dit artikel wordt verwezen naar deze nieuwe nummering.
- (77) M.v.T. bl. 13.
- (78) M.v.T. bl. 18 in het oorspronkelijke ontwerp werd evenwel in art. 824a de vereiste vooropgesteld dat de procedure minimum één jaar zou duren.
- (79) Zie J.C.M. Leyten, Huwelijk en scheiding van de wezens geestelijke stoornis onder curatele gestelde, W.P.N.R. 1970, nr. 5073.
- (80) Men leze de zeer scherpe aanklacht van A. Bockwinkel, Over de zegenen van een ongedrongen echtscheiding, W.P.N.R. 1970, nr. 5101 en nr. 5102. Zie ook de pennetwisten tussen M^{vr}. Minckenhof en Prof. Kisch in N.J.B. 1970, bl. 225 e.v.; W.P.N.R. 1970, bl. 499 e.v.; W.P.N.R. 1971, bl. 25 e.v. Zie ook A. Stempels, Echtscheidingsrecht en werkelijkheid, Tijdschr. voor Maatsch. Werk 1970, bl. 87. M.W.E. Koobmann, «Het nieuwe echtscheidingsrecht», Zwolle 1971; J.V.M. Los, «Het nieuwe echtscheidingsrecht», Advocatenblad 1971, 271. Deze bezorgdheid kwam ook geregeld tot uiting tijdens de parlementaire besprekingen, zo bv. de heer Jongeling die verklaarde «Zoals de wegwerperpakking ons fysische milieu vervuult, doet dit ontwerp, dat wegwerphuwelijk en wegwerpechtenoten invoert, dit ten aanzien van ons geestelijk milieu. Zitting tweede kamer 1970-71, 3295.
- (81) Voorbeelden uit de M.v.T., bl. 19.
- (82) Uit een rapport van het Departement van cultuur, recreatie en maatschappelijk werk was immers te zien dat jonge gezinnen vooral in het begin met moeilijkheden te kampen hebben. De termijn, wegens heftig protest insekort van twee tot één jaar, lijkt nochtans kort, de procedure zal op zichzelf toch al een tijdje in beslag nemen.
- (83) M.v.T., bl. 16.
- (84) Toch kan dit schuldverweer een daadwerkelijke rem vormen, cfr. de huidige toepassing van de gelijkaardige Duitse exceptie in par. 48 EheG (zie hierover later). In Nederland wordt nochtans verwacht dat dit niet het geval zal zijn en de verweerder niet zo gemakkelijk in zijn verweer zal slaan.
- (85) Bockwinkel, art. cit. bl. 487.
- (86) Wet voorgesteld door de gespreksgroep (Petit, art. cit. bl. 9).
- (87) Kisch «Het opgezegde nichtje», W.P.N.R. 1971, nr. 5113, bl. 26.
- (88) M.v.T., bl. 23.
- (89) Weduwpensioen-arrest, Ars Aequi 1971, 504 met noot van der Grinten, besproken in R.W. 1970-71, 1918. De Hoge Raad der Nederlanden en zijn echtscheidingsovereenkomsten, rede uitgesproken door Mr. F.J. De Jong bij zijn aftreden als president van de Hoge Raad.
- (90) Van der Grinten, gecit. noot bl. 509 die van oordeel is dat onder de nieuwe wet kan worden overeengekomen dat de toekomstige echtgenote aan de gescheiden echtgenote een deel van haar toekomstig pensioen zal afstaan. Dit zal in vele gevallen nochtans overbodig zijn gezien de gewijzigde pensioenregeling, waarover verder bij de gevolgen.
- (91) Bockwinkel, art. cit. bl. 488.
- (92) bl. 20.
- (92bis) Toch dient opgemerkt dat in het ontwerp de wachttermijn vijf jaar was en ook ontbinding bij onderlinge toestemming slechts na één jaar kon verkregen worden.
- (93) Rapport van de Gezinsraad (1962), Rapport van het Centrum voor Staatskundige Hervorming (1963), Rapport van de commissie ingesteld door de Generale Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk (1966).
- (94) M.v.T., bl. 11 en Petit, art. cit., nr. 7.
- (95) Toussaint, Pays-Bas, Projet de loi portant révision du droit du divorce. Rev. dr. fam. 1970, bl. 82.
- (96) Minckenhof, Het ontwerp echtscheidingswet, W.P.N.R. 1970, nr. 5103. Zie ook Gerbrandy, N.J.B. 1960, 165.
- (97) M.v.T., bl. 19 die verwijst naar een studie van W.P.C. Knuttel, N.J.B. 1960, bl. 49.
- (98) Men leze o.a. de tussenkomsten van de heer Cornelissen tijdens de debatten in de tweede kamer.
- (99) M.v.T., bl. 24. Alhoewel de positie van de «onschuldige» vrouw toch wel verzwakt is nu de man in elk geval langs scheiding van tafel en bed en een wachttermijn van drie jaar echtscheiding kan bekomen.
- (100) Zie de beschouwingen van Minckenhof, art. cit., bl. 504.
- (101) Zie bv. H.R. 4 juni 1954, 392 waar deze mogelijkheid uitdrukkelijk werd afgewezen.

- (102) M.v.T., bl. 23.
 (103) H.R. 20 mei 1960, N.J. 1960, 420.
 (104) Minckenhof, art. cit., bl. 504.
 (105) Minckenhof, art. cit., bl. 503.
 (106) Ook in Nederland is alimentatieplicht slecht nagekomen. Volgens Divortium zouden 75% van de mannen hun alimentatieplichten niet nakomen. « Als het vrouwen zijn die weinig stabiel zijn, die voor een aantal kinderen te zorgen hebben en die waarde hechten aan een zekere status en materiële verlangens dan raden wij hen nog wel eens aan zich tweemaal te bedenken en te proberen het huwelijk in stand te houden ». Onze praktijkervaringen hebben ons dat geleerd. Handelsblad, woensdag 10 maart 1971. Zie ook « Grote Leugen was nog zo slecht niet », De Tijd, 9 augustus 1969.
 (106bis) S.B. 1971, nr. 290-291.
 (107) Gewijzigd werden de Algemene burgerlijke pensioenwet, de Spoorwegpensioenwet, de Algemene militaire pensioenwet, de Algemene pensioenwet politieke ambtsdragers en de wet op de Noodwachters. Men leze N.J.C. Koppeschaar,

Het recht op bijzonder (overheids) weduwenpensioen in verband met het ontwerp Herziening van het Echtscheidingsrecht, Tijdschrift voor Overheidsadministratie 1970, 335 vlg.; P. Clausing, Het nieuwe echtscheidingsrecht en de overlijdensvoorzieningen ten gunste van de gescheiden vrouw, N.J.B. 1971, 1109 en 1129 e.v.

(108) Men leze I. Kisch, Alimentaire Notities, N.J.B. 1970, bl. 519 en N.J.B. Giltay Veth, Reactie op « alimentaire notities », N.J.B. 1970, bl. 747.

(109) Ch. Petit, Het naamrecht van de gescheiden vrouw, N.J.B. 1970, bl. 1136.

(110) M.v.T., bl. 21.

(111) Prof. Van Oven stelde (in N.J.B. 1947, bl. 477) voor echtscheiding bij onderlinge toestemming slechts mogelijk te maken in geval van kinderloos huwelijk.

(112) Men leze I. Kisch, De hoede over de kinderen na echtscheiding: drie proposities, N.J.B. 1970, bl. 789.

(113) M. Knap, Het horen van minderjarigen in het herziene ontwerp echtscheidingsrecht, N.J.B. 1971, bl. 307.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

2e Kamer. — 28 juni 1971.

Wnd. voorzitter: M. P. Trousse (verslaggever).

Raadsheren: M.M. A. Ligot, Ph. Capelle, J. Closon en R. Janssens.

Advocaat-generaal: M. L. Duchatelet.

1. Rechtspleging in strafzaken. — Geneesheer van de R.I.Z.I.V. — Relas en uitleg van zijn activiteiten. — Getuige.
2. Rechtspleging in strafzaken. — Onderzoek. — Geneesheer van het R.I.Z.I.V. — Medewerking. — Orgaan van de gerechtelijke politie.
3. Verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering. — Geneesheer-inspecteur. — Bevoegdheid.

1. Wanneer blijkt dat een geneesheer werd gehoord als « getuige opgeroepen door het openbaar ministerie », dat hij door de rechtbank niet belast werd met een deskundigenonderzoek en dat zijn verklaringen geen inlichtingen of adviezen zijn die aan de rechter zijn gegeven door een persoon om wiens bijstand werd verzocht omwille van zijn technische kennis, maar het relaas en/of de uitleg van de activiteiten van de getuige zelf zijn als geneesheer-inspecteur in dienst van de geneeskundige controle van het Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering, is deze geneesheer niet als deskundige opgetreden en hoefde hij niet de bij art. 44 Sv. voorgescreven eed af te leggen.
2. Wanneer een geneesheer op verzoek van de onderzoeksrechter geroepen werd om zijn medewerking te verlenen aan het gerechtelijk onderzoek en hieraan heeft medegewerkt aan de zijde van de onderzoeksmagistraat of van de gerechtelijke politie door zijn aanwezigheid bij het verhoor van geneesheren en verpleegsters en bij de inbeslagneming van bescheiden ten zetel van ziekenfondsen, maar hij niet geroepen werd als een persoon die wegens zijn kunde of beroep bekwaam wordt geacht om de aard en de omstandigheden van de misdaad of het wanbedrijf te beoordelen overeenkomstig art. 43 Sv., maar wel als orgaan van gerechtelijke politie, in zijn hoedanigheid van geneesheer-inspecteur van het Instituut voor geneeskundige controle van het R.I.Z.I.V., die luidens art. 102 van de wet van 9 augustus 1963 bevoegd is om de overtreding van de wets- of verordeningbepalingen betreffende de verzekering voor geneeskundige verzorging of de uitkeringsverzekering op te sporen, en hij op geen enkel ogenblik zijn bevoegdheid inzake ge-

neeskundige controle heeft overschreden, was die geneesheer niet gehouden de bij art. 44 Sv. voorgescreven eed af te leggen.

3. Binnen het kader van hun controleopdracht hebben de geneesheren-inspecteurs van het Comité van de Dienst voor Geneeskundige Controle tot taak uit eigen beweging de niet-nakoming en de overtreding van de wets- of verordeningbepalingen betreffende de verzekering voor geneeskundige verzorging of de uitkeringsverzekering op te sporen; in het kader van die opdracht zijn zij aan geen enkele beperking, inzonderheid aan geen voorafgaande machtiging onderworpen.

Dupont e.a. t./ Landsbond der Christelijke Mutualiteiten e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 15 mei 1970 door het Hof van beroep te Brussel gewezen;

I. Op de voorzieningen van de beklaagden Dupont, Deloof, Dancart, Burniat, Watrin, Billen, Bruneau:

a) In zover de voorzieningen gericht zijn tegen de beslissing op de strafvordering die tegen de eisers is ingesteld:

Over het eerste middel afgeleid uit de schending van artikel 44 van het Wetboek van Strafvordering, gewijzigd bij het enig artikel van de wet van 3 juli 1957,

doordat dokter Wambersy, geneesheer-inspecteur van de Dienst voor Geneeskundige Controle van het Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering, op verzoek van het openbaar ministerie op de terechtzittingen van 6, 11, 18 maart, 29 april en 7 mei 1962 door de correctionele rechtbank gehoord werd zonder de eed van deskundige te hebben afgelegd, hoewel hij tijdens zijn verhoor is opgetreden als een deskundige, met name door uitleg te verstrekken omtrent de regeling van de ziekte- en invaliditeitsverzekering, « de dosering van suiker in de opsporing van albumine » en de inlichtingen die werden verstrekt aan de adviserende geneesheren van de ziekenfondsen betreffende de toegelaten gevallen van assimilatie,

waaruit volgt dat, door de verklaringen van dokter Wambersy niet van het debat uit te sluiten, het arrest de nietigheid heeft overgenomen waardoor de procedure was aangetast en derhalve zelf nietig is;

Overwegende dat blijkens de vermeldingen van de processen-verbaal van de terechtzittingen van de correctionele rechtbank waaraan in het middel wordt herinnerd, dokter Wambersy werd gehoord als « getuige opgeroepen door het openbaar ministerie »; dat uit dezelfde stukken blijkt dat dokter Wambersy door de correctionele rechtbank niet be-

last werd met een deskundigenonderzoek; dat ten slotte de verklaringen van dokter Wambersy omtrent de punten vermeld in het middel, geen inlichtingen of adviezen zijn die aan de rechter zijn gegeven door een persoon om wiens bijstand werd verzocht omwille van zijn technische kennis, maar het relaas en/of de uitleg van de activiteiten van de getuige zelf zijn als geneesheer-inspecteur in dienst van de geneeskundige controle van het Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering;

Dat dokter Wambersy aldus niet als deskundige is opgetreden en derhalve de bij artikel 44 van het Wetboek van strafvordering voorgeschreven eed niet hoefde af te leggen;

Dat het middel feitelijke grondslag mist;

Over het tweede middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 44, 154, 189 en 211 van het Wetboek van strafvordering, welk artikel 44 gewijzigd is bij het enige artikel van de wet van 5 juli 1957,

doordat, uitspraak doende over het verweer door de eisers Watrin en Billen bij conclusie hieruit afgeleid « dat het zogenaamd administratief onderzoek onwettelijk door dokter Wambersy werd verricht en door de hoogste administratieve instelling nietig werd verklaard; dat vervolgens dezelfde geneesheer-inspecteur van het R.I.Z.I.V. uit eigen beweging, samen met de eerstaanwezende commissaris van gerechtelijke politie Jacobs, een gerechtelijk onderzoek heeft ingesteld dat als grondslag dient voor de huidige vervolging; dat hij niet bevoegd was om zich in te laten met het gerechtelijk onderzoek: hij was geen officier van gerechtelijke politie, hij werd nooit aangesteld als deskundige en hij heeft, alvorens deel te nemen aan het onderzoek, geen deskundigenreed afgelegd; dat de processen-verbaal van de getuigenverhoren die in zijn aanwezigheid werden afgenomen, nietig zijn wegens schending van de geheimhouding van het onderzoek en van de rechten van de beklaagden », het arrest verklaart « dat de gerechtelijk dossier begonnen is met een pro justitia ... van het Ministerie van Volksgezondheid en van het Gezin, opgemaakt door Allard, inspecteur van de apotheken, en Wambersy, geneesheer-inspecteur bij het Instituut voor Geneeskundige Controle; dat op grond van dit proces-verbaal de procureur des Konings een onderzoek heeft gevorderd; dat bovendien bij een apostil van 5 maart 1964 de procureur des Konings de onderzoeksrechter heeft verzocht om bij zijn onderzoek het dossier te voegen dat werd opgemaakt door de inspectie van het R.I.Z.I.V. (het dossier door dokter Wambersy vóór die datum opgemaakt buiten het gerechtelijk onderzoek); dat bovendien uit het dossier dat aan het Hof werd voorgelegd, is gebleken enerzijds dat dokter Wambersy, alleen, zijn onderzoek inzake de geneeskundige controle verricht en de uitkomsten ervan bekend maakt aan de onderzoeksrechter en anderzijds dat hij aanwezig is bij en deel neemt aan sommige verrichtingen van het gerechtelijk onderzoek, in samenwerking met de gerechtelijke politie, die regelmatig door de onderzoeksrechter met het onderzoek is belast; dat op geen enkel ogenblik de procureur des Konings of de magistraat die belast was met het onderzoek, zich hebben verzet tegen de medewerking van dokter Wambersy aan het gerechtelijk onderzoek en hierom zelfs gevraagd hebben; dat evenmin dokter Wambersy op enig ogenblik zijn bevoegdheid inzake geneeskundige controle heeft overschreden; ... dat op grond van die overwegingen het onderzoek van dokter Wambersy als geneesheer-inspecteur van de diensten voor geneeskundige controle van het R.I.Z.I.V. regelmatig is en overeenkomstig de wetten en verordeningen waarbij de geneeskundige controle is ingericht; dat de toevoeging van dit onderzoek op verzoek van de procureur des Konings te Bergen in niets de rechtspleging ongeldig heeft gemaakt; dat ten slotte het optreden van dokter Wambersy

aan de zijde van de magistraat belast met het onderzoek en van de gerechtelijke politie en binnen de grenzen van zijn eigen bevoegdheid eveneens regelmatig lijken »;

terwijl, in zijn brief van 28 maart 1964, aan dokter Buisson, eerstaanwezend geneesheer-inspecteur van het Instituut voor Geneeskundige Controle, de onderzoeksrechter deze heeft verzocht « dokter Wambersy te machtigen om voort te gaan met de technische medewerking die hij tot 24 maart jongstleden uit eigen beweging heeft verleend voor het verhoor van geneesheren en verpleegsters en voor inbeslagneming van bescheiden ten zetel van de ziekenfondsen, en, zo dit niet mogelijk was, een andere geneesheer ... van (zijn) diensten aan te wijzen voor die technische bijstand, ... die absoluut noodzakelijk is voor de voortzetting van het begonnen onderzoek »; het bewezen is dat dokter Wambersy, aldus aangezocht door de onderzoeksrechter, aan het gerechtelijk onderzoek heeft deelgenomen door als deskundige op te treden; evenwel uit geen enkel processtuk blijkt dat dokter Wambersy, alvorens met de uitvoering van zijn opdracht te beginnen, de eed als deskundige heeft afgelegd, waaruit volgt dat het arrest steunt op een voorbereidende rechtspleging die nietig is, zodat het die nietigheid overneemt en derhalve zelf nietig is;

Overwegende dat weliswaar dokter Wambersy op verzoek van de onderzoeksrechter geroepen werd om zijn medewerking te verlenen aan het gerechtelijk onderzoek en hieraan inderdaad heeft meegewerkt aan de zijde van de onderzoeksmagistraat of van de gerechtelijke politie, door zijn aanwezigheid bij het verhoor van geneesheren en verpleegsters en bij de inbeslagneming van bescheiden ten zetel van de ziekenfondsen, maar dat blijkens wat in het arrest is gesteld en in het middel is overgenomen, hij geroepen werd niet als « een persoon die wegens zijn kunde of beroep bekwaam wordt geacht om de aard en de omstandigheden van de misdaad of van het wanbedrijf te beoordelen » overeenkomstig artikel 43 van het Wetboek van strafvordering, maar wel als orgaan van gerechtelijke politie, in zijn hoedanigheid van geneesheer-inspecteur van het Instituut voor geneeskundige controle van het R.I.Z.I.V., die luidens artikel 102 van de wet van 9 augustus 1963 bevoegd is om de overtreding van de wets- of verordeningbepalingen betreffende de verzekering voor geneeskundige verzorging of de uitkeringsverzekering op te sporen, en dat hij op geen enkel ogenblik zijn bevoegdheid inzake geneeskundige controle heeft overschreden;

Dat dokter Wambersy derhalve niet gehouden was de bij artikel 44 van het Wetboek van strafvordering voorgeschreven eed af te leggen;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

Over het derde middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 35, inzonderheid, tweede lid, 36 en 42 van de wet van 14 februari 1961 voor economische expansie, sociale vooruitgang en financieel herstel, 8, inzonderheid 2°, 12 en 13 van het reglement van orde van de Raad van het Instituut voor Geneeskundige Controle, goedgekeurd bij artikel 1 van het koninklijk besluit van 9 juli 1962, 78, 79, 80, 81, 84, 87 en 152, paragraaf 3, inzonderheid lid 1, van de wet van 9 augustus 1963 tot instelling en organisatie van een regeling voor verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering en 78 van genoemde wet van 9 augustus 1963, zoals zij is gewijzigd bij artikel 32, paragraaf 1, van de wet van 24 december 1963,

doordat, ter verwerping van het verweer, hieruit afgeleid dat dokter Wambersy, geneesheer-inspecteur bij het Instituut voor Geneeskundige Controle, uit eigen beweging en derhalve onregelmatig ten laste van de beklaagden administratieve onderzoekingen had ingesteld, die buiten het debat moesten worden gehouden, het arrest verklaart « dat de geneesheer-inspecteur Wambersy bevoegd was

om alleen en op eigen initiatief te handelen, zelfs zonder instructies en machtiging van zijn hiërarchische meerderen; dat hij daartoe gemachtigd was bij artikel 80 van de wet van 9 augustus 1963; ... dat ... dokter Wambersy handelende in volstrekte overeenstemming met zijn hiërarchische meerderen (zie nota's van 29 mei en 8 juli 1964 ... alsmede het verslag van 27 maart 1964 aan het Comité); dat laatstgenoemd verslag bovendien bewijst dat het Comité op de hoogte werd gehouden van het door dokter Wambersy verrichte onderzoek en dat het zijn instemming betuigde met dit onderzoek ».

terwijl luidens genoemd artikel 80 de Dienst voor Geneeskundige Controle ter vervulling van zijn opdracht beschikt over geneesheren-inspecteurs en alle onderzoeken en vaststellingen doet, hetzij uit eigen beweging, hetzij op verzoek van de Minister van Sociale Voorzorg, de Dienst voor Geneeskundige Verzorging, de Dienst voor Uitkeringen, de Dienst voor Administratieve Controle of een verzekeringsinstelling, wat insluit dat de geneesheer-inspecteur niet bevoegd is om op eigen initiatief een administratief onderzoek te openen of te verrichten, daar het beslissingsrecht in dezen aan het collegiale gezag behoort, in onderhavig geval de Dienst voor Geneeskundige Controle, vertegenwoordigd door zijn Comité;

Overwegende dat artikel 80 van de wet van 9 augustus 1963 tot instelling en organisatie van een regeling voor verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering de bevoegdheid bepaalt van het Comité van de Dienst voor Geneeskundige Controle; dat het niet tot gevolg heeft dat het optreden van de geneesheren-inspecteurs afhankelijk wordt gesteld van een voorafgaande machtiging, inzonderheid bij het opsporen van tekortkomingen en overtredingen; dat uit de artikelen 81 en 102 van de wet integendeel blijkt dat de geneesheren-inspecteurs binnen het kader van hun controle-opdracht tot taak hebben uit eigen beweging de niet-nakoming en de overtreding van de wets- of verordeningbepalingen betreffende de verzekering voor geneeskundige verzorging of de uitkeringsverzekering op te sporen en dat zij in het kader van die opdracht aan geen enkele beperking onderworpen zijn;

Dat het middel naar recht faalt;

En overwegende dat de substantiële of op straffe van nietigheid voorgeschreven rechtsvormen in acht genomen zijn en de beslissing overeenkomstig de wet is;

b) In zover de voorzieningen gericht zijn tegen de beslissingen op de burgerlijke rechtsvorderingen ingesteld tegen de eisers;

Overwegende dat de eisers verklaard hebben afstand te doen van hun voorzieningen, in zover deze gericht zijn tegen de beschikkingen van het arrest die uitspraak doen op de rechtsvorderingen van de burgerlijke partijen;

II. Op de voorziening van de beklaagde Mandiaux:

a) In zover de voorziening gericht is tegen de beslissing op de strafvordering ingesteld tegen eiser;

Over het zevende middel hieruit afgeleid dat het Hof van beroep de wet heeft geschonden door niet te beslissen dat de strafvordering tegen eiser sinds 13 april 1970 verjaard was;

Overwegende dat, ten opzichte van de dader, valsheid in geschriften en de verschillende feiten van gebruik van valse stukken één en hetzelfde misdrijf opleveren, zodat de verjaring van de strafvordering voor het geheel pas begint te lopen vanaf de laatste daad van gebruik;

Overwegende dat het arrest vaststelt enerzijds dat de laatste daden van gebruik van valse stukken die ten laste van de beklaagden werden gelegd, met name van de eiser

Mandiaux, op grond van de valse stukken die aan het Hof werden overgelegd, hebben plaatsgehad ten vroegste op 30 juni 1964 en anderzijds dat een daad van stuiting van de verjaring nog werd verricht op 17 mei 1967;

Dat het derhalve wettelijk heeft beslist dat op de dag van de uitspraak van het arrest de strafvordering niet was verjaard;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

Over het zesde middel hieruit afgeleid dat het arrest eiser veroordeelt wegens feiten gepleegd na 13 april 1964, terwijl de beschikking van de raadkamer het gerechtelijk contract beperkt tot eisers handelingen van vóór 13 april 1964 en die beperking niet het resultaat is van een vergissing, maar van de onbekendheid van het gerecht waarnaar de zaak verwezen werd, met deze feiten, die ter kennis van het gerecht zijn gebracht door middel van processen-verbaal van na het beroepen vonnis;

Overwegende dat, blijkens de vermeldingen van het arrest, de feiten van na 13 april 1964 die ter kennis werden gebracht door processen-verbaal van na het beroepen vonnis, daden van gebruik van valse stukken zijn die hun oorsprong vinden in het bedrieglijk opzet of in het oogmerk om te schaden, waarmee eiser heeft gehandeld bij het vervaardigen van de valse stukken; dat zij bijgevolg de voortzetting zijn van de misdrijven van valsheid waaraan eiser schuldig werd verklaard;

Dat derhalve het vonnisgerecht dat regelmatig kennis heeft genomen van de misdrijven van valsheid, rekening mocht houden met het gebruik van de valse stukken door de vervalser zelf;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

Over het eerste, tweede en derde middel samen, het eerste, hieruit afgeleid dat het arrest werd gewezen met schending van het koninklijk besluit van 9 juli 1962, daar de processen-verbaal opgemaakt door tussenkomst van dokter Wambersy nietig zijn, want opgemaakt door een persoon die daartoe niet bevoegd was; het tweede, hieruit dat het bestreden arrest gewezen werd met schending van hetzelfde besluit, daar de processen-verbaal werden opgemaakt door dokter Wambersy, ofschoon hij niet met een onderzoek was belast door de Raad van het Instituut voor Geneeskundige Controle; het derde, afgeleid uit de schending van artikel 81 van de wet van 9 augustus 1963, daar de taak van dokter Wambersy die is van een inspecteur van de adviserende geneesheren en strikt beperkt blijft tot het toezicht van laatstgenoemden;

Overwegende dat, blijkens het antwoord op het derde middel aangevoerd door de eisers Dupont en anderen, de geneesheren-inspecteurs van de Dienst voor Geneeskundige Controle belast zijn, zonder enige beperking en inzonderheid zonder te moeten wachten op een bevel van het Comité van de Dienst voor Geneeskundige Controle, met het opsporen en vaststellen van de overtreding van de wets- of verordeningbepalingen betreffende de verzekering voor geneeskundige verzorging of de uitkeringsverzekering;

Dat bovendien het arrest vaststelt dat dokter Wambersy op geen enkel ogenblik zijn bevoegdheid heeft overschreden;

Dat de middelen niet kunnen worden aangenomen;

Over het vierde middel afgeleid uit de schending van de wet, in zover het arrest vaststelt dat het de zaak niet duidelijk en volledig heeft kunnen uiteenzetten zoals wenselijk zou zijn geweest en dat het zich beperkt « gevallen als voorbeeld aan te halen, waaruit het geval van eiser niet ten volle is kunnen blijken », wat insluit dat het Hof van beroep niet met volledige kennis van

zaken uitspraak heeft kunnen doen en dat het niet in de beoordeling is kunnen treden van sommige gegevens die in het dossier waren vermeld, en het arrest bovendien niet vaststelt dat de gegevens, die het niet duidelijk heeft kunnen uiteenzetten, die beoordeling niet konden wijzigen :

Dat, buiten zijn verplichting te antwoorden op de conclusies, de feitenrechter de schuldverklaring van beklaagde regelmatig met redenen omkleedt door het in de bewoordingen van de wet omschreven misdrijf bewezen te verklaren ; dat het Hof van beroep dus niet gehouden was alle in het dossier voorkomende gegevens te vermelden, aan de hand waarvan het tot zijn overtuiging is gekomen ;

Dat het middel niet kan worden aangenomen ;

Over het vijfde middel hieruit afgeleid dat het arrest eiser veroordeelt wegens zogenaamd strafbare feiten die hebben plaatsgehad na 13 april 1964,

terwijl het strafbaar karakter van die feiten niet is bewezen, vermits het gaat om betaling van facturen waarvan de originelen sinds maanden reeds in beslag werden genomen door het parket en hun bedragen, en alle geldoverdrachten, die erin hun oorsprong vinden, tot stand zijn gekomen met kennis van zaken, ook van de instelling die deze bedragen was verschuldigd, in onderhavig geval de Sociale Voorzorg, die volledig op de hoogte was van de toestand en die haar betalingen niet heeft gestaakt ten einde de diensten voor geneeskundige verzorging niet in de war te sturen :

Overwegende dat eiser veroordeeld werd tot een enkele straf wegens verschillende te zijnen laste bewezen verklaarde misdrijven ;

Overwegende dat, zelfs indien het middel gegrond was, de uitgesproken straf wettelijk gerechtvaardigd zou blijven wegens de andere bewezen verklaarde misdrijven ;

Dat derhalve het middel niet ontvankelijk is wegens het ontbreken van belang ;

En overwegende dat de substantiële of op straffe van nietigheid voorgeschreven rechtsvormen werden nageleefd en dat de beslissing overeenkomstig de wet is ;

b) In zover de voorziening gericht is tegen de beslissingen op de burgerlijke rechtsvorderingen ingesteld tegen eiser :

Overwegende dat het bestreden arrest zich ertoe beperkt aan de burgerlijke partijen een provisionele vergoeding toe te kennen en voor het overige een onderzoeksmaatregel te bevelen ;

Dat die beslissing geen eindbeslissing is in de zin van artikel 416 van het Wetboek van strafvordering en geen uitspraak doet over een geschil inzake bevoegdheid ;

Dat de voorziening, die vóór de eindbeslissing is ingesteld, voorbarig en derhalve niet ontvankelijk is ;

III. Op de voorziening van de beklaagde Perniaux :

a) In zover de voorziening gericht is tegen de beslissing op de strafvordering ingesteld tegen eiser ;

Overwegende dat de substantiële of op straffe van nietigheid voorgeschreven vormen in acht zijn genomen en de beslissing overeenkomstig de wet is ;

b) In zover de voorziening gericht is tegen de beslissingen op de burgerlijke rechtsvorderingen ingesteld tegen eiser :

Overwegende dat het bestreden arrest aan de burgerlijke partijen slechts een provisionele vergoeding toekent

en voor het overige een onderzoeksmaatregel beveelt ;

Dat die beslissing geen eindbeslissing is in de zin van artikel 416 van het Wetboek van strafvordering en geen uitspraak doet over een geschil inzake bevoegdheid ;

Dat de voorziening, die vóór de eindbeslissing is ingesteld, voorbarig en derhalve niet ontvankelijk is ;

Om die redenen,

zonder acht te slaan op de verzoekschriften die ter griffie van het Hof van beroep te Brussel tot staving van de voorzieningen van Mandiaux en Perniaux werden neergelegd na het verstrijken van tien dagen volgende op de niet getekende memorie, ter griffie van het Hof van Cassatie neergelegd tot staving van de voorziening van Perniaux,

Decreteert de afstand van de voorzieningen van de eisers Dupont, Deloof, Dancart, Burniat, Watrin, Biller en Bruneau, in zover zij gericht zijn tegen de beschikkingen van het arrest die uitspraak doen op de rechtsvordering van de burgerlijke partijen ;

Verwerpt de genoemde voorzieningen voor het overige ;

Verwerpt de voorzieningen van de eisers Mandiaux en Perniaux ;

Veroordeelt ieder van de eisers in de kosten van hun voorziening, en de zeven eerstgenoemden bovendien in de kosten van hun afstand.

HOF VAN CASSATIE

1e Kamer. — 17 september 1971.

Afdelingsvoorzitter : Ridder J. Rutsaert.

Raadsheren : M.M. A. De Vreese, J. Gerniers (verslaggever), A. Meeus en J. Sury.

Advocaat-generaal : M. H. Lenaerts.

Advocaten : Mrs. J. Van Ryn en A. Bayart.

Visvangst. — Riviervisvangst. — Wet van 1 juli 1954. — Visrecht van de eigenaars van de oevers.

Krachtens art. 6 van de wet van 1 juli 1954, dat overgenomen is uit de wet van 19 januari 1883, hebben in alle andere waterlopen dan die welke in art. 2 zijn aangeduid, de eigenaars van de oevers het recht om te visen, elk van zijn kant en tot in het midden van het water.

Deze wetsbepaling werd ontleend aan art. 2 van de Franse wet van 15 april 1829, behalve dat de woorden « onverminderd de bij bezit of titels vastgestelde tegenstrijdige rechten » werden weggelaten. Uit de geschiedenis van de wet van 1883 blijkt dat het visrecht in de niet bevaarbare rivieren, na het afschaffen van het leenstelsel, aan de oevereigenaars werd toegekend als vergelding voor de aan de nabijheid van de waterlopen verbonden ongemakken, en dat voormelde bewoordingen werden weggelaten omdat de Belgische wetgever, in tegenstelling tot de Franse, geoordeeld heeft dat het visrecht een bijhorigheid is van de eigendom van de grond waarvan het niet kan worden afgescheiden, alsook dat door bedoelde wetsbepaling geen wijziging werd aangebracht in de bestaande overeenkomsten waarbij de oevereigenaars het genot van hun visrecht aan derden hadden afgestaan.

Van Hoecke t./ Rosseels, Nicasiuspolder e.a.

Gelet op het bestreden vonnis, op 4 februari 1970 in hoger beroep gewezen door de Rechtbank van eerste aanleg te Gent ;

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 714, 715 van het Burgerlijk Wetboek, 1 en 6 van de wet van 1 juli 1954 op de riviervisvangst,

doordat het bestreden vonnis de eisers tot schadevergoeding veroordeelt nadat werd vastgesteld dat « de Grote Geul » wellicht een niet bevaarbare waterloop vormt waarin de vis vrij naar de openbare wateren overzwemmen kan, doch het visrecht niettemin toebehoort aan de tweede verweerder om de reden dat de wet van 1 juli 1954, die letterlijk de bewoordingen van artikel 6 van de wet van 19 januari 1883 overneemt, de vroeger bestaande rechten van de polders niet heeft afgeschaft, zodat, indien de polder kan bewijzen dat hij vóór de wet van 1 juli 1954 het recht van visvangst in zijn waterlopen uitoefende, het visrecht in bedoelde kreek niet aan de oevereigenaars doch wel aan de polder toebehoort,

terwijl overeenkomstig artikel 6 van de wet van 1 juli 1954 het visrecht in niet bevaarbare waterlopen behoort aan de oevereigenaars, ongeacht ieder bewijs vanwege de polder dat hij vóór de inwerkingtreding van deze wet het visrecht in deze waterlopen aan derden verhuurde :

Overwegende dat het vonnis, na aangenomen te hebben dat het visrecht in de kreek « Kleine Geul » gelegen in de Nicasiuspolder te Assenede in beginsel aan de oevereigenaars toebehoort omdat deze Kreek te beschouwen is als een van de binnenwateren bedoeld bij artikel 6 van de wet van 1 juli 1954, niettemin beslist dat niemand in deze kreek zonder toestemming van de tweede verweerder mag vissen, omdat deze laatste, aan de hand van door hem overgelegde stukken, bewijst dat hij vóór de wet van 1954, en minstens sedert het jaar 1880-1881, steeds het visrecht in zijn waterlopen aan derden heeft verhuurd ; dat immers, luidens het vonnis, de wet van 1 juli 1954, waarvan artikel 6 letterlijk de bewoordingen van artikel 6 van de wet van 19 januari 1883 overneemt, de vroegere bestaande rechten van de polders niet heeft afgeschaft ;

Overwegende dat de stelling van het vonnis geen steun vindt in dit overgenomen artikel 6 dat luidde als volgt : « In alle andere waterlopen dan die welke in artikel 2 zijn aangeduid, hebben de eigenaars van de oevers het recht om te vissen, elk van zijn kant en tot in het midden van het water » ;

Overwegende dat deze wetsbepaling ontleend werd aan artikel 2 van de Franse wet van 15 april 1829, behalve dat de woorden « onverminderd de bij bezit of titels vastgestelde tegenstrijdige rechten » werden weggelaten ;

Dat uit de parlementaire voorbereiding van de wet van 19 januari 1883 blijkt dat het visrecht in de niet bevaarbare rivieren, na het afschaffen van het leenstelsel, aan de oevereigenaars werd toegekend als vergelding voor de aan de nabijheid van de waterlopen verbonden ongemakken, en dat de voormelde bewoordingen werden weggelaten omdat de Belgische wetgever, in tegenstelling tot de Franse, geoordeeld heeft dat het visrecht een bijhorigheid is van de eigendom van de grond waarvan het niet kan worden afgescheiden, alsook dat door bedoelde wetsbepaling geen wijziging aangebracht werd in de bestaande overeenkomsten waarbij de oevereigenaars het genot van hun visrecht aan derden hadden afgestaan ;

Overwegende dat de stelling van het vonnis evenmin steun vindt in artikel 28 van de vroegere wet van 19 januari 1883 dat luidde als volgt : « Titel XXXI der ordonnantie der wateren en bossen van de maand augustus 1669, titel V der wet van 14 Floréal jaar X, alsook alle andere bepalingen betrekkelijk de riviervisserij zijn afgeschaft, uitgezonderd die welke toepasselijk zijn op de polders en op de wateringen » ;

Overwegende dat deze wetsbepaling het visrecht in de wateren van de polders en de wateringen aan de toepassing van de wet van 19 januari 1883 niet onttrok ; dat, naar

de bedoeling van de wetgever, de bijzondere bepalingen van de wetgeving op de polders en wateringen slechts als aanvullend recht behouden bleven ;

Overwegende derhalve dat het vonnis door, op grond van de in het middel aangeduide beschouwingen, aan de verweerders Lemaitre en Van Den Meerschaut verbod op te leggen in bedoelde kreek te vissen en hen te veroordelen tot het betalen van schadevergoeding aan de eerste verweerder, artikel 6 van de wet van 1 juli 1954 schendt ;

Dat het middel gegrond is ;

Om die redenen,

Vernietigt het bestreden vonnis ;

Verklaart het arrest bindend voor Lemaitre Jean, Van Den Meerschaut Robert en Claeys Harold ;

Beveelt dat melding van dit arrest zal worden gemaakt op de kant van de vernietigde beslissing ;

Houdt de kosten aan en zegt dat erover door de feiten-rechter zal worden beslist ;

Verwijst de zaak naar de Rechtbank van eerste aanleg te Dendermonde, zetelende in hoger beroep.

NOOT. — Zie Cass., 24 november 1969, Arr. Cass., 1970, 293 en Pas., 1970, I, 264.

Dezelfde « Kleine Geul » gaf aanleiding tot vonnissen van de Correctionele Rechtbank te Gent van 29 november 1966 (R.W. 1966-67, 992) en van 6 juni 1967 (R.W. 1968-69, 947).

Vgl. Rb. Dinant, 5 maart 1964, R.C.J.B. 1965, 153, en de noot van Michel Hanotiau, « Le droit de pêche des propriétaires riverains dans les cours d'eau non navigables ni flottables », ib. 156. Zie nog J.-P. Schijns, « Du caractère expropriable de la pêche dans les cours d'eau non navigables », Rec. jur. dr. adm. et Cons. d'Et., 1966, 141.

HOF VAN CASSATIE

2e Kamer. — 22 juni 1971.

Voorzitter : M. C. Louveau.

Raadsheren : M.M. G. Halleman, A. de Vreese, M. Châtel en Th. Versée.

Advocaat-generaal : M. F. Dumon.

Achterlating van kinderen. — Art. 360bis S.W. — Behoeftige toestand. — Begrip.

Niet wettelijk gerechtvaardigd is het arrest dat een verdachte wegens achterlating van haar kinderen in behoeftige toestand veroordeelt op de enkele overweging dat de kinderen, achtergelaten bij de echtgenoot die ervoor zorgde, jong waren en derhalve de zorgen van hun moeder niet konden ontberen.

Van Driessche t./ Herreweg.

Gelet op het bestreden arrest, door het Hof van beroep te Gent op 15 december 1969 gewezen ;

Over het van ambtswege ingeroepen middel afgeleid uit de schending van de artikelen 360 bis van het Strafwetboek en 97 van de Grondwet ;

Overwegende dat het bestreden arrest eiseres veroordeelt om haar kinderen in behoeftige toestand te hebben achtergelaten op grond van de beschouwing dat « de omstandigheid, dat de kinderen bij haar echtgenoot werden achtergelaten en dat deze ervoor heeft gezorgd, geenszins wegneemt dat die kinderen in behoeftige toestand werden achtergelaten ; dat de behoeftige toestand voor de kinderen erin bestaat de zorgen van de moeder te hebben

moeten ontberen, waaraan zij als jonge kinderen, het jongste amper drie jaar oud zijnde, nog zozeer behoefte hadden » ;

Overwegende dat het arrest op de enkele overweging dat ten deze de kinderen jong zijn en derhalve de zorgen van hun moeder niet kunnen ontberen, zijn beslissing niet wettelijk rechtvaardigt ;

Overwegende dat de vernietiging van de beslissing over de strafvordering de vernietiging medebrengt van de beslissing op de burgerlijke rechtsvordering die het gevolg ervan is ;

Om die redenen,

Vernietigt het bestreden arrest ;
Beveelt dat melding van dit arrest zal gemaakt worden op de kant van de vernietigde beslissing ;
Laat de kosten ten laste van de Staat ;
Verwijst de zaak naar het Hof van Beroep te Brussel.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

21 december 1971.

Voorzitter : M. Verwilghen.

Raadsheren : M.M. Mahillon en Pire.

Advocaten : Mrs. C. Verhaaren en R. Bacquaert loco L. Rombaut.

Leger. — Opleiding. — Risico. — Schade en schadeloosstelling.

De Staat heeft de verplichting de militairen te doen oefenen om hen op oorlogtijd voor te bereiden. De militairen dienen aldus aan een bepaald risico blootgesteld. De gevolgen van een normaal risico zijn niet gemeenrechtelijk vergoedbaar; de gevolgen van een abnormaal risico zijn wel gemeenrechtelijk vergoedbaar.

Dat een risico als normaal of als abnormaal dient gekwalificeerd, is uiteraard een feitenkwestie.

W. t./ Belgische Staat (Ministerie van Landsverdediging).

Gezien, in behoorlijke vorm voorgelegd, de door de wet vereiste proceduurstukken ;

Wat betreft de ontvankelijkheid van het hoger beroep.

Overwegende dat het verzoekschrift bij hetwelk hoger beroep werd ingesteld en dat op 22 december 1970 op de griffie van het Hof werd ingediend o.m. de volgende vermeldingen bevat : « Aan dhr. Griffier - Hof van Beroep - Brussel - ... dat vertoget derhalve dhr. Griffier verzoekt ... huidige beroep ter kennis te brengen van dhr. Wuyts voormeld, en van zijn raadsman, ten einde hen op te roepen .. verklaring van verschijning af te leggen ter griffie van het Hof van Beroep, ten Paleize, Poelaertplaats te Brussel » ;

Overwegende dat, in tegenstelling met wat gedaagde in hoger beroep beweert, de akte van beroep wel de rechter in hoger beroep vermeldt, overeenkomstig artikel 1057, 5° van het Gerechtelijk Wetboek ; dat er dus geen reden bestaat om de nietigheid van deze akte uit te spreken ;

Overwegende dat het hoger beroep, bovendien, regelmatig is naar vorm en tijd ;

Ten gronde :

Overwegende dat W. J. in zijn dagvaarding — zonder ten laste van de Staat de minste fout in te roepen — vergoeding vraagt voor de door hem geleden schade ter gelegen-

heid van een oefening van valschermspringen die, gedurende zijn militaire dienst, te Schaffen, op 17 augustus 1966, omstreeks 13 uur 15 plaats greep ;

Dat hij naderhand in zijn conclusies beweerde dat « de aangestelden waarvoor de Belgische Staat verantwoordelijk is, een fout, minstens een onvoorzichtigheid hebben begaan door te bevelen dat zwaar bepakte miliciens alzo voor de eerste maal een parachute-oefening zouden doen bij de op dat ogenblik bestaande windsterkte » (cfr. conclusies in eerste aanleg dd. 24 februari 1970) ;

Overwegende dat het blijkt uit de neergelegde bescheiden :

— dat W. deelnam aan de oefening na de nodige opleiding gekregen te hebben en na zijn brevet van parachutist op 6 juli 1966 behaald te hebben ;

— dat de valschermspringers met verscheidene vliegtuigen gedropt werden ;

— dat de koepel van de valschermspringer van W. in aanraking kwam met deze van soldaat H., toen ze beiden nog 20 à 30 m. van de grond verwijderd waren ;

— dat bij het landen, W. tegen de grond werd gesmaakt en alzo de breuk van het linker dijbeen opliep ;

— dat, volgens de inlichtingen verschaft door de springpleinsectie, de snelheid van de wind 13 tot 16 knopen bedroeg, terwijl het Koninklijk Meteorologisch Instituut een gemiddelde van 24 km. per uur opgaf ;

Overwegende dat het risico dat een valschermspringer bij het neerdalen in botsing komt met een andere nooit geheel kan worden vermeden ; dat de snelheid van de wind hierin vanzelfsprekend een belangrijke rol kan spelen ;

Overwegende dat niet bewezen wordt dat de windsterkte een bijzonder gevaar opleverde en zodanig was dat het raadzaam leek de oefening af te schaffen of uit te stellen ;

Dat niet uit het oog mag verloren worden dat de Staat verplicht is zijn soldaten te doen oefenen voor de oorlogstijd, zodat ze noodzakelijk aan zekere gevaren blootgesteld worden ; dat in casu geen abnormaal risico werd genomen ;

Overwegende daarenboven, dat het niet uitgesloten is dat de breuk van het linker dijbeen toe te schrijven is aan een onhandigheid of een abnormale manoeuver van het slachtoffer ;

Om deze redenen,

Het Hof,

Rechtdoende op tegenspraak ;

Gelet op artikel 24 der wet van 15 juni 1935 ;

Verklaart het hoger beroep ontvankelijk en gedeeltelijk gegrond ;

Bevestigt het aangevochten vonnis waar het de eis ontvankelijk heeft verklaard ;

Doet het te niet voor het overige, en opnieuw wijzende ;
Verklaart de eis ongegrond ;

HOF VAN BEROEP TE GENT

5e Kamer. — 9 november 1971.

Voorzitter : M. E. Verougstraete.

Raadsheren : MM. De Buck en Lebbe.

Advocaten : Mrs. Sandra loco Guy van den Berghe,
P. Gillon, M. Putman, J. Perlberger en J. Tremmery.

Schade en schadeloosstelling. — Latere gebeurtenis zonder verband met de onrechtmatige daad. — Dood van vader door ongeval. — Overlijden van moeder door ziekte. — Minderjarig kind. — Vordering als erfgenaam

van de moeder. — Vergoeding voor eigen schade. — Beoordeling in concreto.

De vader van een minderjarig kind is door een verkeersongeval om het leven gekomen; drie dagen daarna is de moeder ten gevolge van een ziekte overleden.

Als erfgenaam van de moeder kan het kind geen aanspraak maken op de vergoedingen die de moeder bij leven had kunnen opeisen en die zouden berekend zijn aan de hand van de vermoedelijke levensduur. De schade moet immers in concreto beoordeeld worden: het kind kan in de nalatenschap van de moeder niets anders vinden dan de voordelen die zij gedurende de drie dagen van haar overleven uit de inkomsten van haar man zou genoten hebben.

Bij begroting van de eigen schade van het kind moet rekening gehouden worden met een latere gebeurtenis zonder verband met het ongeval, te weten het overlijden van de moeder, dat immers zowel de economische als de morele gevolgen van het overlijden van de vader voor het kind merkkelijk heeft verzwaaard. Ook hier moet de schade in concreto begroot worden.

Vansteenkiste e.a. t./ Groep Josi e.a.

Het vonnis dd. 1 juni 1967 van de rechtbank van eerste aanleg te Kortrijk werd tijdig en op regelmatige wijze door principaal- en incidenteel beroep aangevochten.

Op 7 november 1964 deed zich te Kortrijk een verkeersongeval voor tussen twee personenwagens. In het ene voertuig bevond zich Vansteenkiste August; in het andere Decroix Cyrille, zijn echtgenote Beckaert Rachel, Demuyne Antoine en diens echtgenote Capelle Elza. Deze vijf personen kwamen daarbij om het leven.

Het geding kan als volgt worden samengevat dat de nabestaanden van wijlen Vansteenkiste August schadevergoeding eisen vanwege de verzekeringsmaatschappij van wijlen Decroix, de N.V. Groep Josi, terwijl de nabestaanden van wijlen de echtgenoten Demuyne de verzekeringsmaatschappijen aanspreken van beide bestuurders, met name de N.V. Groep Josi en de N.V. Foncière-Camer.

Tegen het vonnis werd hoger beroep aangetekend door de partijen Libbrecht, Bongert en consoorten Vansteenkiste. Dit hoger beroep is gericht tegen de N.V. Groep Josi. Tegen hetzelfde vonnis werd eveneens hoger beroep aangetekend door de N.V. Foncière-Camer op 22 september 1967 tegen Henri Capelle, en op 29 september 1970 tegen N.V. Groep Josi, dit laatste teneinde te voldoen aan het voorschrift van art. 1053 van het Gerechtelijk Wetboek. Incidenteel beroep werd ingesteld door de partij Capelle en door de N.V. Groep Josi. Al deze verhalen zijn regelmatig.

Bij besluiten van 18 februari 1971 hebben de erven van de inmiddels overleden Henri Capelle verklaard zowel het geding als de reeds genomen besluiten te hernemen.

De eerste betwisting gaat over de aansprakelijkheid.

De Menensteenweg bestaat uit een zeven meter brede asfaltbaan, door een onderbroken witte streep in twee vakken verdeeld. Aan weerszijden bevindt zich een betonnen band van één meter breedte die normaal enkel door fietsers gebruikt wordt. Naast de rechter betonband — richting Menen — bevindt zich nog een kalseidestrook van 2,75 meter. Er is goede openbare verlichting.

Vansteenkiste die een Opel bestuurde en kruislichten voerde kwam uit de richting van Kortrijk. Hij had juist een lichte bocht verlaten en daalde een korte helling af waar de weg onder spoorwegbrug duikt. In deze diepte waren zijn kruislichten gedurende een ogenblik onzichtbaar voor de

tegenliggers wanneer deze zich op 150 meter of verder bevonden.

Die tegenliggers waren er: meer bepaald een lange zware nederlandse vrachtwagen met aanhangwagen en een personenwagen bestuurd door Mestdag Roger, die samen met zijn echtgenote de enige getuigen zouden zijn van het ongeval. Zij volgden de vrachtwagen aan een snelheid van ongeveer 60 km/u. en op een afstand van nagenoeg 20 meter. Zij werden plots ingehaald door een Anglia — bestuurder Decroix — die ook nog de vrachtwagen wilde inhalen maar die « bleef hangen tussen de vrachtwagen en de remorque » (verklaringen van de echtgenoten Mestdag aan de onderzoeksrechter). Op het zelfde ogenblik kwam Vansteenkiste vanonder de tunnel en gebeurde kort daarop de botsing.

Bij de beoordeling van de aansprakelijkheid springt het in het oog dat zonder de buitengewone onvoorzichtigheid van Decroix het ongeval zich niet zou hebben voorgedaan. Op een betrekkelijk smalle rijbaan van druk verkeer haalde hij, die slechts standlichten voerde, niet alleen een personenwagen in, maar begon hij ook nog aan het inhalen van een lang, geleed voertuig op een plaats waar de zichtbaarheid uiterst beperkt was, niet alleen door de diepte onder de spoorwegbrug maar ook nog door de kort daarachter gelegen bocht zoals op de foto's duidelijk te zien is. De onvoorzichtigheid was zo evident dat de echtgenote Mestdag de bedenking maakte « er zou nu eens een tegenligger moeten komen ».

De roekeloosheid van deze rijbeweging was des te groter nu Decroix zeker moest beseffen dat hij, die reeds aan 80 km/u. reed, zoals de expert later zou uitmaken, over geen voldoende reserve beschikte om, met zijn met vier volwassen personen geladen 5 P.K. wagen, in een vlug optrekken zijn inhaalmaneuver te beëindigen, wanneer er gevaar zou opdagen. Aan de andere kant lag zijn snelheid te hoog om nog te kunnen hopen door een aangepast afremmen een veilige plaats achter de aanhangwagen te kunnen innemen. Dit alles wijst op het enorme risico dat Decroix genomen heeft door een plaats te gaan innemen die hem noch vooruit noch achteruit noch zijdelings rechts enige ontsnappingsmogelijkheid bood.

Heeft Vansteenkiste van zijn kant eveneens fouten begaan? Alleszins ene. Hij reed aan een snelheid die de expert achteraf op 90 km/u. zou ramen. Hij overschreed aldus aanzienlijk de aldaar opgelegde snelheidsbeperking van 60 km/u. De andere fout die hem, ook door het aangevochten vonnis, ten laste gelegd wordt, meer bepaald dat hij niet voldoende naar rechts zou zijn uitgeweken, is echter niet bewezen.

De voertuigen naderen elkaar aan een snelheid van ongeveer $80 + 90 = 170$ km/u. Dit betekent dat de afstand van ± 150 meter die de voertuigen van elkaar scheidde op het ogenblik dat Vansteenkiste theoretisch zijn tegenligger kon ontwaren op een goede 3 sec. overbrugd werd. Maar de omstandigheden waarin Vansteenkiste zijn waarnemingen moest doen waren bijzonder ongunstig. Wanneer hij uit de diepte opdook had hij minstens drie tegenliggers voor zich: de Nederlander, Mestdag en Decroix. Het mag geredelijk aangenomen worden dat deze drie tegenliggers lichten voerden van verschillende lichtsterkte. Deze wagens bevonden zich niet in een rechte lijn achter elkaar. De weg buigt daar enigszins af naar rechts zodat Vansteenkiste de Anglia moet gezien hebben naast de vrachtwagen en min of meer vóór Mestdag en dit tegen een achtergrond van de naar rechtsafluigende openbare verlichting. Het is niet redelijk te verwachten dat iemand die toch reeds één schrikseconde verliest, binnen die uiterst korte periode een dergelijke situatie zou ontleden en de enige uitweg zou kiezen die misschien enige kans op succes kon bieden.

Er is meer. Niets bewijst dat Vansteenkiste naar rechts

kon uitwijken. Het is immers aan te nemen dat Decroix, voor wie geen andere uitweg openstond, een ogenblik een uitwijkingsmaneuver naar links gepoogd heeft. Ook de expert neemt dit aan (bl. 18-19) en dit zou dan meegebracht hebben dat de enige mogelijke uitweg voor Vansteenkiste afgesneden werd. Dit moet niet absoluut formeel bewezen zijn. De enige mogelijkheid brengt mee dat de fout van Vansteenkiste op dat punt niet vaststaat.

Tegenover deze overwegingen is het weinig realistisch op enkele decimeter na te gaan uitrekenen over hoeveel plaats Vansteenkiste beschikte om uit te wijken.

Een ander element dat nog te onderzoeken blijft is het alcoholgehalte in het bloed van Vansteenkiste : 1,97 0/00. Dit wijst op een ernstige intoxicatie. Maar aan de andere kant is er niets dat er op wijst dat het ongeval niet in precies dezelfde omstandigheden zou gebeurd zijn zonder deze intoxicatie, nu hierboven aangetoond werd dat zowel de tijd als de mogelijkheden ontbraken om het te vermijden.

Dit alles moet tot het besluit leiden dat de enige werkelijke fout van Vansteenkiste te zoeken is in zijn overdreven snelheid. Had hij aan 60 km/u. gereden dan had hij toch over iets méér tijd beschikt om te reageren en had hij het ongeval misschien kunnen vermijden of zou dit allicht minder zware gevolgen gehad hebben. Zijn aandeel in de aansprakelijkheid dient dan ook op 1/3 bepaald te worden terwijl 2/3 ten laste komen van Decroix.

Wat de eis Libbrecht betreft gaan de betwistingen in verband met de schade in de eerste plaats over het materieel verlies geleden door het minderjarig kind Vansteenkiste Jean, meer bepaald in verband met het feit dat de moeder, de echtgenote Vansteenkiste, drie dagen na het ongeval overleden is ingevolge een ziekte-toestand. Een principiële vraag is te weten of het kind, als erfgenaam van zijn moeder aanspraak kan maken op de vergoedingen die deze laatste zelf had kunnen opeisen en die zij zou berekend hebben in functie van de vermoedelijke levensduur van de eerste overlijdende. Deze vraag dient ontkennend beantwoord te worden. Schadevergoeding is uiteraard in de mate van het mogelijke in concreto te berekenen en wanneer men zijn toevlucht neemt tot de vermoedelijke levensduur dan is dit slechts een hulpmiddel om op statistische wijze zoveel mogelijk de meest waarschijnlijke toekomst te benaderen. Terzake is er echter een vaststaand gegeven : de moeder heeft de vader slechts drie dagen overleefd ; in haar erfenis kan het kind niets anders vinden dan de voordelen die zij gedurende die dagen uit de inkomsten van haar echtgenoot zou genoten hebben.

Een tweede principiële vraag is of bij de begroting van de door het kind geleden schade, zowel patrimoniaal als extrapatrimoniaal, rekening moet gehouden worden met een latere gebeurtenis zonder verband met het ongeval, te weten het overlijden van de moeder ingevolge ziekte.

Het is evident dat deze gebeurtenis zowel de economische als de morele gevolgen van het overlijden van Vansteenkiste voor diens jonge knaap merkkelijk heeft verzaard. Dienvolgens, vermits iedere schade in concreto moet begroot worden, is de vergoeding vast te stellen met inachtname van het feit dat de knaap des te meer door het heengaan van zijn vader geleden heeft dat hij kort daarop ook zijn moeder zou verliezen.

Materieel betekent voor het 3½ jarige kind het verlies van zijn vader hoofdzakelijk het ontberen van de ruime hulpmiddelen die de knaap van zijn vader, hoger officier, verwachten mocht tot de leeftijd waarop hij zelf in zijn behoeften zou kunnen voorzien. Een kapitalisatie is hier onmogelijk. Materiële en morele schade zijn innig verbonden en moeten in billijkheid bepaald worden. De eerste rechter heeft de twee posten gesplitst en een bedrag bepaald van

1.000.000 fr. voor de materiële en 60.000 frank voor de morele schade, samen 1.060.000 frank. Deze som mag als billijk worden aangenomen.

Er is een vordering « ex haerede » (als erfgenaam van de echtgenote Vansteenkiste) welke terecht werd afgewezen : alles wijst erop dat de echtgenote Vansteenkiste, die dodelijk ziek was, onkundig gebleven is van het ongeval.

Ook wat de schade van de partijen Capelle aangaat komt de raming ex aequo et bono van de eerste rechter verantwoord voor. De overwegingen hierboven betreffende de wees Vansteenkiste, zijn ten aanzien van de wees Demuyne mutatis mutandis van toepassing.

Om deze redenen,

Het Hof,

Gelet op artikel 24 van de Wet van 15 juni 1935,

Voegt samen de hogere beroepen ;

Geeft akte aan de erven Capelle dat ze het geding en de genomen besluiten hervatten ;

Verklaart de principale- en incidentele beroepen ontvanke-lijk, het principaal beroep van de partijen Libbrecht en consoorten en van de partij Foncière-Camer gedeeltelijk gegrond, het incidenteel beroep van de andere partijen ongegrond ;

Bevestigt het aangevochten vonnis ten aanzien van de schadebegroting ;

Bevestigt eveneens het vonnis ten aanzien van de eis van de consoorten Capelle, behalve wat betreft de respectievelijke bijdrage van de twee verzekeringsmaatschappijen in de betaling der vergoedingen ;

Doet het vonnis voor het overige te niet ;

Verdeelt de verantwoordelijkheid in de mate van 1/3 ten laste van Vansteenkiste August, en 2/3 ten laste van Decroix Cyrille.

Bepaalt dienvolgens dat de aan Libbrecht en consorten toegekende bedragen opgevoerd worden tot 2/3 in plaats van 1/3 van de door het vonnis aangeduide sommen, en dat de bijdrage van de twee verzekeringsmaatschappijen in de betaling der vergoedingen aan de consorten Capelle gebracht wordt op 2/3 lastens Groep Josi, en 1/3 lastens Foncière-Camer.

Ten aanzien van de kosten :

Zegt dat de partijen Groep Josi en Foncière-Camer hun eigen kosten in beide instanties zullen afdragen ; veroordeelt Groep Josi tot de kosten van de partij Libbrecht en consoorten in beide instanties ; Veroordeelt Groep Josi tot de 2/3 en Foncière-Camer tot 1/3 van de kosten van de partij Capelle in beide instanties.

KRIJGSRAAD TE LUIK

2e Kamer. — 28 oktober 1971.

Burgerlijke rechter : M. W. Driessen.

Openbaar ministerie : M. J. Lejeune.

Advocaten : Mrs. M. Hoge loco A. Musch en G. Hoegars.

Schade en schadeloosstelling. — Lichamelijke letsels. — Arbeidsongeschiktheid. — Inkomen. — Bewijs. — Kapitalisatie. — Rente.

Met betrekking tot de berekening van de aan het slachtoffer van een ongeval toekomende vergoeding mag als ervaringsregel erkend worden dat in een zeer groot aantal gevallen de belastingaangifte, zelfs wanneer ze door het bestuur wordt aanvaard, beneden de werkelijkheid blijft.

Een kapitalisatie op grond van een interest van 6,5% is nog niet in het overwegend deel van de rechtspraak doorgedrongen; een alleenstaande toepassing ervan zou tot al te grote ongelijkheid tussen de rechtzoekenden leiden.

G. t./ D.

(.....)

II. Tijdelijke werkonbekwaamheid

Overwegende dat de deskundige de tijdelijke werkonbekwaamheid van de burgerlijke partij bepaalt als volgt :

- 100 % van 29-05-1968 tot 11-11-1968 ;
- 75 % van 12-11-1968 tot 30-11-1968 ;
- 100 % van 01-12-1968 tot 01-03-1969 ;
- 75 % van 02-03-1969 tot 28-05-1969 ;
- 60 % van 29-05-1969 tot 11-02-1970 ;

Overwegende dat de volledige tijdelijke werkonbekwaamheid acht maanden en elf dagen heeft geduurd ; dat de burgerlijke partij 75 % werkonbekwaam was gedurende drie maanden en half en 60 % gedurende acht maanden en half terwijl de consolidatie plaats greep op 2 maart 1970, met een bestendige werkonbekwaamheid van 42 % ;

Overwegende dat het slachtoffer op het ogenblik van het ongeval een dubbele beroepsactiviteit uitoefende en wel die van verzekeringsmakelaar enerzijds en die van tegenwoordiger der firma K. — inmiddels in faling gegaan — anderzijds ;

Overwegende dat de partijen het oneens zijn over het cijfer dat moet dienen om de door de burgerlijke partij geleden schade te berekenen ; dat de beklagde er zich over verbaast dat de belastingsaangifte van de burgerlijke partij betreffende haar verdiensten in het jaar 1966-1967, na verificatie door de hoofdcontroleur van de belastingen op 26 november 1968, bijna met één derde verhoogd werd, terwijl de burgerlijke partij, voor haar inkomsten van 1967, een supplementaire belasting moest betalen die bijna het dubbel bedaagt van het oorspronkelijk verschuldigde

Overwegende dat de Krijgsraad geen enkele reden heeft om aan de oprechtheid te twijfelen van het « Avis de Rectification » dd. 26 november 1968 of van de gegevens waarop het werd opgesteld ; dat immers, hoewel de rectificatie gebeurde na het ongeval, ze werd opgesteld na diverse bezoeken van de hoofdcontroleur en dat van deze ambtenaar — zeker indien hij geweten heeft waartoe de aangifte dienen moest — niet zonder meer mag verondersteld worden dat hij die aangifte opzettelijk zou opschroeven, temeer daar het de Staat zelf is die vergoeden moet ; dat, wat meer is, het hogere inkomen van de burgerlijke partij te verklaren is doordat de burgerlijke partij op 23 augustus 1967 een belangrijke verzekeringsportefeuille overnam en het derhalve niet opgaat (gegeven dat de schade dient begroot op het ogenblik van de uitspraak) als basiscijfer de gemiddelde verdiensten van het slachtoffer te nemen gedurende de laatste drie jaren vóór het ongeval ;

Overwegende daarenboven dat als ervaringsregel mag erkend worden dat in een zeer groot aantal gevallen de aangifte — zelfs wanneer ze door het bestuur wordt aanvaard — beneden de werkelijkheid blijft (cf. Ronse, Schade en schadevaststelling, 851) ;

Overwegende dat het belastbaar inkomen van de burgerlijke partij gedurende het jaar vóór het ongeval 292.484 fr. bedroeg en niet 304.483 fr., vermits in dit laatste cijfer de inkomsten van de echtgenote van de burgerlijke partij begrepen zijn ; dat de materiële schade derhalve als volgt te becijferen is :

$$8 \text{ maanden en half aan } 100 \% = \frac{292.483 \times 8,5 \text{ maanden}}{12} = 207.177 \text{ fr.}$$

$$3 \text{ maanden en half aan } 75 \% = \frac{292.483 \times 3,5 \times 75}{12 \times 100} = 63.980 \text{ fr.}$$

$$8 \text{ maanden en half aan } 60 \% = \frac{292.483 \times 8,5 \times 60}{12 \times 100} = 124.304 \text{ fr.}$$

395.461 fr.

Overwegende dat van dit laatste bedrag dient afgetrokken te worden :

- 1) ontvangen van de N.V. K. 50.913 fr.
- 2) ontvangen van de mutualiteit 12.480 fr. — 63.393 fr.

zodat er blijft : 332.068 fr.

III. Morele schade

Overwegende dat de huur der tijdelijke werkonbekwaamheid (van 29.05.1968 tot 11.02.1970), de intensiteit der pijnen (« hevig » gedurende twee maanden- « middelmatig » gedurende drie maanden), de ondergane behandelingen het quantum der ondergane pijnen bepalen moeten ; dat echter ook rekening dient gehouden met de omstandigheid dat de burgerlijke partij niet gehospitaliseerd is geweest en onmiddellijk na de aanleg van een gipsverband naar huis is gegaan ; dat de morele schade ex aequo et bono op 100.000 frank kan beraamd worden.

IV. Blijvende invaliditeit van 42 %

Overwegende dat de burgerlijke partij op 12.03.1970 geconsolideerd werd met een blijvende invaliditeit van 42 % en dat de deskundige voorbehoud maakt voor mogelijke verwickelingen in de toekomst ;

Overwegende dat de huidige klachten van het slachtoffer (p.4 en 5 van de expertise) nog steeds belangrijk zijn en van aard om ernstig de werkkraft van de burgerlijke partij te verminderen (moeilijkheden bij het autorijden — gevoels van onzekerheid — het slachtoffer kan maximaal slechts vier normale dagen per week arbeiden) ;

Overwegende dat de beklagde deze kwalen ten onrecht te minimaliseert door ondermeer te stellen dat een bestendige onbekwaamheid van 42 % voor een zelfstandige « die niet deelneemt aan de concurrentie op de arbeidsmarkt » (sic) zoals een werknemer als de burgerlijke partij, niet zou overeenstemmen met een inkomenverlies van 42 % en dat de repercussie van de onbekwaamheid op het inkomen in feite veel minder is ;

Overwegende immers dat niet alleen het verlies aan inkomen als zodanig voor vergoeding in aanmerking komt, doch ook de bijkomende inspanningen die het slachtoffer zich moet getroosten, o.m. de noodzaak zich bestendig door derden te doen vergezellen bij zijn bezoek aan de cliënteel ; dat het in dit verband volkomen onjuist is dat de burgerlijke partij niet noodzakelijk cliënten zou moeten bezoeken en zijn werk grotendeels thuis zou kunnen afhandelen ;

Overwegende anderzijds dat de beklagde voorhoudt dat de lucratieve leeftijd van de burgerlijke partij ophoudt op 65 jaar zodat zou dienen gecapitaliseerd te worden op een duur van 19 jaar, terwijl de burgerlijke partij haar lucratieve levensduur bepaalt tot het bereiken van zijn zeventigste levensjaar ;

Overwegende dat kan aanvaard worden dat de burgerlijke partij-verzekeringsmakelaar — alleszins ook na het bereiken van de vijftenzestigste verjaardag, nog beroepsinkomsten zal hebben ; dat anderzijds vanaf een zeker ogenblik de uitbreiding van zijn zaken zal stagneren om nadien geleidelijk af te nemen ; dat de Krijgsraad van mening is, rekening houdend met de hiervoor bedoelde stagnatie en

afname van de inkomsten, de lucratieve leeftijd van het slachtoffer gelijk te stellen is met zijn normaal te verwachten fysische levensduur ;

Overwegende dat de levensverwachting dient begroot op het ogenblik van de einduitspraak ; dat de levensverwachting van de burgerlijke partij, geboren op 02.04.1924, thans 46 jaar oud, 26 jaar bedraagt zodat de beperking van de lucratieve leeftijd van de burgerlijke partij door haarzelf tot 70 jaar, redelijk voorkomt en de schade-berekening kan geschieden op basis van de winstgevende leeftijd van 24 jaar, zoals door de burgerlijke partij voorgesteld ;

Overwegende dat de burgerlijke partij, voor de berekening van haar schade, uitgaat van een basisloon van 350.000 frank ; dat de Krijgsraad van mening is dat dient uitgegaan van de verdiensten van de burgerlijke partij gedurende het jaar, voorafgaand aan het ongeval, hetzij 292.483 frank (cf. hierboven) ;

Overwegende dat betichte zich verzet tegen kapitalisatie op basis van de rente van 4,5 %, voorhoudende dat het interestenpeil de laatste jaren gevoelig is gestegen en dat zelfs de wetgever zich aan deze tendens heeft aangepast door de gerechtelijke interesten op 6,5 % te brengen ;

Overwegende dat deze interestenaanpassing dateert van na het ongeval en dat de schade dient begroot te worden op het ogenblik der einduitspraak zodat de beklagde een interest voorstelt van 6,5 % ;

Overwegende dat een kapitalisatie op grond van deze aangepaste interest hic et nunc in het overwegend gedeelte van de rechtspraak nog niet is doorgedrongen zodat een alleenstaande toepassing ervan tot al te grote ongelijkheid zou leiden tussen de rechtzoekenden ;

Overwegende dat de aan de burgerpartij toekomende schade als volgt dient berekend te worden :

292.483 x 42 x 14,425 of 1.772.008, fr.

100

Overwegende dat de burgerlijke partij, wegens haar bestendige arbeidsonbekwaamheid 400.000 fr. morele schadevergoeding vraagt en de beklagde beweert dat 210.000 frank voldoende is ;

Overwegende dat een vergoeding van 400.000 frank zou neerkomen op nagenoeg 10.000 frank per graad bestendige onbekwaamheid, tarief dat wel eens wordt toegekend wegens gevraagde morele-materiele schade ; dat de Krijgsraad van oordeel is dat 250.000 frank een billijke vergoeding uitmaakt ;

Overwegende tenslotte dat de beschouwingen van de beklagde in verband met het faillissement niet ter zake dienend zijn en dat zijn vraag waarom de burgerlijke partij zich ten einde vergoeding zijner schade niet tot de wets-verzekeraar van zijn werkgeefster heeft gewend, evenmin operant is, vermits de wet zelf het slachtoffer van een arbeidsongeval de keuze geeft te opteren voor één van beide stelsels ;

(.)

BALIELEVEN

Vlaamse Conferentie der Balie van Antwerpen.

Bal op 11 februari.

Dank zij een intensieve voorverkoop, die maakte dat de confraters die nog geen kaarten kochten op het laatst als schuwe hazen door het paleis snelden, gebruik makend van elke terreinoneffenheid om zich te onttrekken aan de nooit aflatende aanvallen op hun beurs vanwege de wakere bestuursleden, was het bal reeds van te voren een finantieel sukses.

Op de avond zelf, in het stemmige kader van de Riddershoeve te Schoten, zorgden de drank- en danslustigen er wel voor dat het ook op deze beide terreinen een evenement werd waarop met genoeg kan worden teruggeblikt.

* * *

Politiek debat op vrijdag 25 februari.

Op deze datum had voorzitter E. Lauwers voor een talrijk opgekomen publiek een wel zeer eminent paneel om zich heen geschaard. Samengesteld uit de confraters Willy Calewaert, Herman Vanderpoorten, Hugo Schiltz en Wilfried Martens zou het zich beraden over de vraag of de progressieve frontvorming waarover oud-BSP voorzitter Leo Collard sprak in zijn beroemde 1 mei-oproep, politiek realiseerbaar is of kan worden, rekening houdend met diverse omstandigheden die deze frontvorming in de weg kunnen staan, zoals o.m. taalvraagstukken en filosofische overtuiging.

In goed gedocumenteerde uiteenzettingen zouden de paneelleden trachten een antwoord te geven op de menigvuldige problemen die zich in dit verband stellen, en zowel het onderscheiden partijstandpunt als de persoonlijke overtuiging van de vier sprekers kwam hierbij naar voren. Alhoewel geen formeel antwoord op de probleemstelling werd gegeven, scheen het debat, uitstekend geleid door voorzitter Lauwers, toch aan te tonen dat vooral de op meer filosofische gronden bestaande meningsverschillen (de discussie in verband met het abortusvraagstuk was hier veelbetekenend), tussen personen en partijen die zichzelf uiteindelijk allemaal als progressief betitelen, de voornameste hinderpalen zullen blijven.

* * *

Toneelvoorstelling op 2 maart.

In de vernieuwde Arenbergschouwburg werd opnieuw aangeknoopt met een traditie die wil dat de Vlaamse Conferentie jaarlijks een manifestatie organiseert waarvan de opbrengst ten bate komt van een menslievend doel. Door het Augustijnertheater werd in een geslaagde regie vol originele vondsten van Miel Geysen, « Volpone » van Ben Johnson opgevoerd. Het moet wel gezegd worden dat de verzorgde vertoning en de inzet der acteurs een grotere opkomst verdienden, maar alleszins werd toch het voornameste doel bereikt, zodat een mooie som ter beschikking kon worden gesteld van het werk « Dorp Koningin Fabiola ».

* * *

Het proces Lee Harvey Oswald.

Op zaterdag 11 maart, voor een nokvolle assisenzaal, voerde de Vlaamse Conferentie een fiktief proces op met als beschuldigde de moordenaar van president F. Kennedy.

Na de inleiding door voorzitter E. Lauwers volgde een verslag der politieke gebeurtenissen voorafgaand aan de moord en de feiten met een uiteenzetting over de figuur zo van het slachtoffer als van de beschuldigde door Mrs. H. Lange en H. De Winter.

Volgden dan zeer geslaagde en aandachtig gevolgde toelichtingen vanwege dr. C. Hänsch, over de na de lijkschouwing vastgestelde verwondingen en de persoonlijkheid van de beschuldigde, en vanwege prof. ir. Brennet over de vastgestelde ballistische gegevens.

Dit ganse eerste deel werd op zeer bijzondere wijze ondersteund door een diaportie, verzorgd door Mr. F. Mattheessens jr.

Tijdens de debatten werd het woord gevoerd door Mrs. F. Erdman en W. Van den Brande als aanklagers, en door

Mrs. E. Verijken en H. De Munck voor de verdediging.

Het feit dat de ganse zaal gedurende vijf uren geboeid en aandachtig bleef luisteren, illustreert voldoende de talentvolle wijze waarop de pleiters hun taak vervulden.

Na de zitting volgde een receptie in de wandelzaal van het gerechtsgebouw, waar het plots veel aangenamer vertoeven was dan gewoonlijk.

Na telling der stembrieven, de ganse zaal trad inderdaad als jury op, werd Oswald schuldig bevonden aan moord, zij het dan dat het publiek oordeelde dat hij niet alleen was opgetreden.

Het was reeds een gevorderd uur toen dit resultaat der stemming door voorzitter Lauwers werd bekendgemaakt, en dan duurde het nog wel even voor de laatste man het gerechtsgebouw verlaten had.

H. L.

MEDEDELINGEN

Vereniging voor de Vergelijkende Studie van het Recht van België en Nederland.
(Bijeenkomst te Gent, dd. 26 en 27 november 1971).

Notulen van de vergadering van de Belgische Sectie.

De heer Professor G. Van Hecke, voorzitter van de Vereniging, zit de vergadering voor.

Verschillende leden lieten een bericht van verhindering worden (aldus: de heren Bekaert, Charles, Constant, Dumon en De Vreese).

Naar aanleiding van het feit dat de vergadering bepaalde vacatures moet vullen door het aanduiden van nieuwe leden, wordt het vraagstuk van het lidmaatschap in zijn geheel opnieuw onderzocht.

Door de heer Versée wordt nl. een prejudiciële vraag gesteld: Is er een reden tot behoud van de « numerus clausus » ?

De voorzitter antwoordt dat zulks de bevoegdheid van de Belgische Sectie te buiten gaat, doch dat hij persoonlijk van mening is dat de kwaliteit van het werk van de Vereniging verband houdt met deze numerus clausus.

Verder wordt in de vergadering voorgesteld dat de leden een bijdrage zouden betalen, zulks in hoofdzaak om voor de financiële moeilijkheden van de Vereniging een oplossing te brengen. Er wordt ook voorgesteld nieuwe afdelingen te scheppen, zoals een afdeling « arbeidsrecht », maar ook dit ligt buiten de bevoegdheid van de Belgische Sectie.

Na een discussie waaraan de heer voorzitter en verschillende leden deelnemen, wordt een akkoord gevonden voor de volgende formule, die als nieuwe statutaire regel zal gelden: Het mandaat van alle leden wordt vanaf heden tijdelijk; meer bepaaldelijk zal het mandaat van alle bestaande leden na drie jaar verlopen zijn.

Op voorstel van de heer Vermeulen, wordt deze principiële beslissing aangevuld met de regel dat elk lid zal moeten laten weten, vóór het verstrijken van zijn termijn, dat hij de vernieuwing van zijn mandaat wenst, en zulks op duidelijke wijze. De voorzitter en de secretaris krijgen hierover uitvoerende bevoegdheid.

Na deze beslissing over het lidmaatschap in het algemeen, worden de bestaande vacatures door de vergadering gevuld.

Aldus worden aangeduid:

a) in de afdeling Strafrecht: de heren Van Halewijn en Dhaenens;

b) in de afdeling Privaatrecht: de heer Storme.

Wat de financiële moeilijkheden betreft, wordt door de heer Storme, nieuwe secretaris van de Belgische Sectie, verder verklaard dat hij, in samenwerking met de heer Polak, zal zoeken naar nieuwe financiële bronnen en moge-

lijkheden. (In de vergadering werd in dit verband o.m. gesproken van de Universitaire Stichting, van het A.P.R., van bepaalde sectoren uit de industrie, enz.).

Er bestaat in de vergadering ook een akkoord over het beginsel dat de leden een bijdrage zullen moeten betalen. Als bijdrage wordt 500 fr. voorgesteld (door de heer Matthijs). Doch in de vergadering zijn anderen (aldus de heer Vermeulen) de mening toegedaan dat de vaststelling van een absoluut cijfer hiervoor niet noodzakelijk is. Het bedrag wordt voorlopig op 500 fr. bepaald.

De adjunct-secretaris,
G. Van Boxsom.

Rijksuniversiteit te Gent.

Agregaat voor het Hoger Onderwijs.

Op maandag 20 maart 1972, te 15 u., zal Mevrouw Rita Jongbloet-Hamerlinck (Gent), doctor in de rechten, het laatste gedeelte afleggen van het examen tot het verwerven van de graad van geaggregeerde voor het hoger onderwijs in het Volkenrecht, voorzien bij de artikelen 3, 10, 11 en 12 van het desbetreffend reglement.

Dit examengedeelte bestaat uit een openbare mondelinge les waarbij Mevr. R. Jongbloet-Hamerlinck zal handelen over « Jus cogens ».

Union Internationale des Sociétés d'Aide à la Santé Mentale

3e Internationaal Congres

(Brussel, 25, 26 en 27 september 1972).

Op 25, 26 en 27 september e.k. zal een internationaal congres over geronto-psychiatrie plaats vinden te Brussel, onder voorzitterschap van Professor Sivadon en van Dokter Clerens. Deze bijeenkomst zal doorgaan in het Institut de Sociologie van de Université Libre de Bruxelles, en in het Valdor-ziekenhuis te Luik.

Tema: Medisch-sociale preventie en curatieve aktie ten aanzien van de mentale aftakeling bij bejaarden in de verschillende vertegenwoordigde landen.

Inlichtingen: Stichting Julie Renson, Bosstraat 12, 1050 Brussel, tel. 02/49.56.65.

Officiële talen van het congres: Engels en Frans.

Een nieuwe cursus « Bedrijfsvoering met de computer voor top- en middle-management ».

CNES-Samsom brengt een nieuw kursuspakket op de markt met als titel « Bedrijfsvoering met de computer voor top- en middle-management ».

Dit leerpakket is een gemeenschappelijke opzet van National Computing Center Ltd in Manchester en CNES-Samsom.

De cursus is bestemd voor ondernemingsleiders en kaderleden die gebruik moeten maken van de computer zonder daarom zelf specialist te zijn. Inderdaad, automatiseren betekent problemen scheppen, zowel met een computer in eigen onderneming als bij het samenwerken met een service-bureau. De nadruk wordt in deze cursus gelegd op de praktische problemen en de menselijke aspecten die het invoeren van de computer in de onderneming met zich meebrengen.

Het pakket bestaat uit 25 handboeken voor de kursisten, een docentengids, 70 transparants voor overhead-projector en drie korte programma's voor een terminal.

De cursus wordt in drie verschillende vormen aangeboden :

1. Als een compleet cursuspakket waarmee een verantwoordelijke in de onderneming zelf een opleiding aan het eigen personeel geeft.

2. Als indoor-training. Een extern docent komt een opleiding geven in de onderneming aan de hand van het leerpakket. Deze training is dan gericht op de specifieke behoeften van de onderneming.

3. Als vierdaags seminarie in Antwerpen en Kortrijk. In Antwerpen worden de studiedagen gehouden in samenwerking met CAVO op 10, 11, 17 en 24 april.

In Kortrijk in samenwerking met het Hoger Instituut voor Bedrijfsmanagement (Vormingsinstituut voor KMO) op 12, 13, 25 en 26 april.

Als docent treedt op J. Vandenbulcke, research-assistent Instituut Toegepaste Wetenschappen van de K.U.L.

De deelnameprijs bedraagt 15.000 Fr.

Nadere inlichtingen bij CNES - Samsom, Florencestraat 57, 1050 Brussel. - Tel. 38.60.44.

TIJDSCHRIFTEN

Verzameling der Arresten en Adviezen van de Raad van State.

Inhoudstafel 1970.

Nederlandds Juristenblad, jaargang 1972 - nr. 10.

Dr. C. P. Chr. M. Oomen, «Werken» in plaats van «zitten»: een gewenste nieuwe ontwikkeling in de strafrecht-spraak? — Mr. J.M. Middag, De motie(s) van de heer Lems. — Drs. W.J. Bruyn, Procederen om de koe toe. — Mr. F.H. van Gijn, De verzekeringsplicht conform art. 2, lid 2, WAM en het verhaalsrecht van de gedupeerde WAM-assuradeur op onverzekerde auto-eigenaar. — Mr. Th. L. van der Veen, Waarom een verzekeringsbewijs voor auto's en waarom een vignet op de voorruit? — Mr. J.J. Oostenbrink, Het wetsontwerp administratieve rechtspraak overheidsbeschikkingen in discussie. — Dr. mr. dr. W. Schuurmans Stekhoven, Controle op voorschrijven en toepassen van verdovende middelen door artsen. — Mr. F.S. Frenkel, Hashish-beschikking van 29 december 1971 onverbindend.

nr. 11.

Prof. dr. J.M. van Bemmelen, Wederrechtelijke bevoordeling — Het nieuwe echtscheidingsrecht en psychische begeleiding door bureaus voor levens- en gezinsvragen. — Mr. F.H. van Gijn, De verzekeringsplicht conform art. 2, lid 2, WAM. — Mr. P. van der Woude, De universele verklaring van de rechten van de mens een utopie? — Behandeling van klachten bij justitie.

Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-ambt en Registratie, jaargang 1972 - nr. 5163.

Mr. A.L. Mohr, De Siamese tweeling-vordering. Enige opmerkingen n.a.v. de arresten H.R. 18 dec. 1959, N.J. 1960, nr. 121, en 9 mei 1969, N.J. nr. 307. — Mr. C.C.A. Voskuil, Overzicht der Nederlandse Rechtspraak: Internationaal Privaatrecht (Bewijs, Cautio judicatum Solvi) (I). — Ontvangen boeken. — Tijdschriften. — Berichten en mededelingen.

Bestuurswetenschappen - jaargang 1971 - nr. 6.

Mr. W. Konijnenbelt, Jurisprudentie van de Kroon, gepubliceerd in de jaren 1967 en 1968. — Overzicht van de belangrijkste staatsrechtelijke vragen in de Staten-Generaal, zitting 1969-1970, onder verantwoordelijkheid van mejufrouw mr. M.A. Pach.

Inhoudstafel 1971.

TVVS - Maandblad voor Ondernemingsrecht, jaargang 1972 - nr. 2.

Prof. dr. A. van Doorn, Economische macht en uitbuiting onder socialisme en kapitalisme. — Prof. mr. W.J. Slagter, Loopholes onder de loop. Het ontstaan van het nieuwe vennootschapsrecht. — Dr. H.P.W. van Ravestijn en Drs. H.P.M. van Ravestijn, Nieuwe financieringsvormen en de markt. — Mr. H.J.M. Gerlings, Tweeledige organisatie. — Mr. J.M. Middag, Het «overwegend belang» in artikel 1631a B.W. — Korte notities. — Vragenrubriek. — Boekbespreking. — Correctie.

Journal des Tribunaux, jaargang 1972 - nr. 4776.

Cyr. Cambier, Deux aspects de la révision de la Constitution: la décentralisation et la redistribution des pouvoirs (2e partie). — Jurisprudence. — Chronique judiciaire.

nr. 4777.

Aimé de Caluwé et A. Claude Delcorde, Loi du 9 juillet 1971 réglementant les contrats relatifs à certaines constructions immobilières. — Jurisprudence. — Chronique judiciaire.

Revue Générale des Assurances et des Responsabilités, jaargang 1972 - nr. 3.

Jurisprudence :

Père. — Chemin de fer. — Régl. gén. — Règles usuelles. — Lésion physique. — Chose jugée au pénal.

Revue du Notariat belge, jaargang 1972 - nr. 2587.

Pierre Watelet, Formalités particulières aux actes relatifs à la construction et la vente d'habitations à construire ou en voie de construction. — R. Deschamps, Assurances et responsabilités. — Revue de la jurisprudence belge. — Curiosa. — Bibliographie. — Notariat. — Jeune notariat.

Recueil général de l'Enregistrement et du Notariat, jaargang 1972 - nr. 21552 tot 21560.

A. Mayeur, Rapport des libéralités. — Réserve en quotité disponible. — Saisie-exécution mobilière. — Saisie-exécution immobilière. — Communauté. — Vente publique judiciaire d'immeuble. — Impôts sur les revenus. — Bibliographie.

Revue de Droit pénal et de Criminologie, jaargang 1972 - nr. 5.

J. Matthijs, La protection pénale de l'environnement: l'eau, l'air, le bruit. — A. Destrée, Opium et peine de mort en Iran. — Informations. — Chronique. — Bibliographie. — Revues. — Jurisprudence.

Mouvement Communal, jaargang 1972 - nr. 2.

Editoriaal. — La rentrée des conseil provinciaux. — L'arrêté royal du 29 octobre 1971 relatif au camping, par J.M. Leboutte. — La loi du 20 juillet 1971 sur les funérailles et sépultures. — M. Berger, Libres propos: les conseils consultatifs des immigrés. — Actualités. — L'activité du Crédit communal de Belgique au cours de l'année 1971. — Pratique administrative. — Législation. — Jurisprudence (annotées). — Bibliographie. — Chronique « Assistance publique ».

Recueil Dalloz Sirey, jaargang 1972 - nr. 8.

Yvette Lobin, Réflexions sur certains aspects de la réforme des professions judiciaires (Loi 31 déc. 1971). — André Oraison, Le partage d'opinion au Tribunal des Conflits. — Jurisprudence. — Législation. — Vie juridique.

nr. 9.

Bruno Oppetit, L'aide judiciaire. — Jurisprudence. — Sommaires de jurisprudence. — Législation.